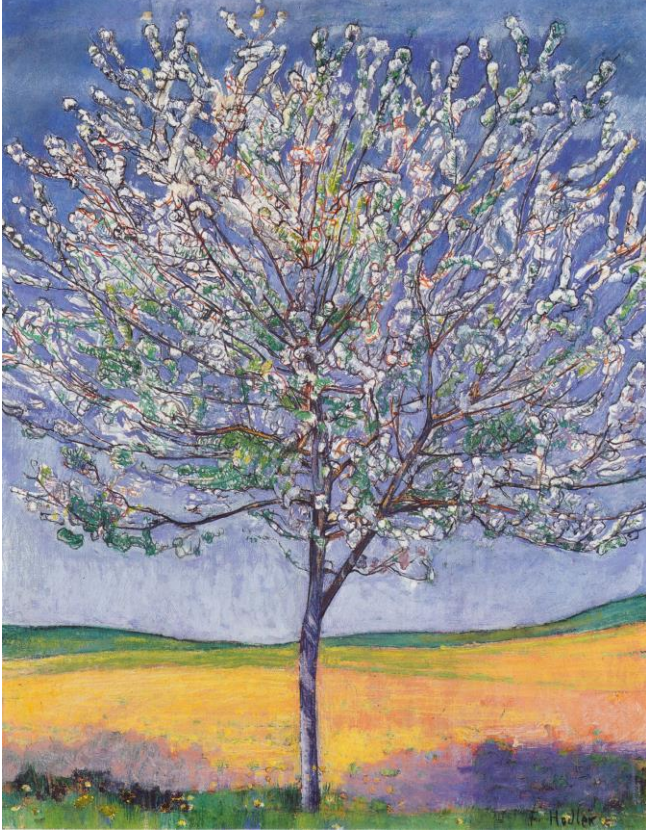


Denemeler I



Umut Uludağ

Denemeler I

Umut Uludağ

Nisan 2023

Copyright © 2023 Umut Uludağ

Tüm hakları saklıdır.

www.umutuludag.com

Kapak resmi: Çiçek Açmış Kiraz Ağacı, Ferdinand Hodler, 1905.

Deneyenlere ...

İçindekiler

Denemeye Başlamak	9
İklim Değişikliği	11
Sırada Bekleme Üzerine	13
Hız (Bazen) Felakettir	15
Ördekler ve Örnekler	18
Kirlenen Sadece Çevre Mi?	20
Farklılaştırılmış Eğitim	22
Tarımsal Üretim Üzerine	25
Şiirlere Sığınan Mühendis	29
Empati	30
Sorunların Çözümü Üzerine	32
Saygı	35
Okulların İlk Günü	36
Bize En Yakın Yıldız	38
İnanma	40

Enfla(ma)syon	42
Akıllı Sanayileşme	44
Şehirleşme	46
Değerli	48
Kolaylık / Zorluk / Kural / Ceza	49
Gerçekten Engelsiz Miyiz?	50
Sınıflarımızın Sınıfları	52
Sokak Hayvanları	54
Yenilenebilir Enerji	56
Okuma Üzerine: Çip Taktırmadan Az Öncesi	58
Deprem	60
Deneyimlerin Kayıt Altına Alınması	62
Amatörlük: Her Zaman ve Her Yerde İyi Değildir	64
Kaynakların Değişimi	66
Öz Güvene Güvenmek	68
Trafikte Hatalar/Yanlışlar	69

Zamanımızı Harcadığımız Şeyler	74
Su Hazinesi	76
Zeytin	78
Toplumda Sürekli Eğitim/Bilgilendirme için Bir Öneri	80
Hamster Moka	82
Denemeye Devam Mı? – Son Söz – Epilog	83

Denemeye Başlamak

Bu yazının başlığı birkaç anlam içerebiliyor: Öncelikle, izleyen metnin bir şeyi denemeye başlamak konusunda olduğunu belirtiyor. Bahsedilen bu şey, “daha iyi bir insan olmak”, “daha hoşgörülü olmak”, “her hafta bir roman okumak” olabileceği gibi, “daha önce yedi defa hedeflense de başarılamayan, mutfak musluğunu tamir etmek” de olabilirdi mesela. Fakat, okumakta olduğunuz metin için daha uygun olduğunu birazdan fark edeceğiniz gibi, bu başlık bir yazarın deneme (*essay*) isimli edebî türde üretken olmaya başlamasını da belirtiyor olabilir. Denemeyi denemeye başlarken, başlığa çok takılmadan ilerleyelim isterseniz.

Lise edebiyat derslerinde edebî türleri, nesir, nazım kurallarını öğrenirken deneme türünün dikkatimi çektiğini, kısıtlayıcı kuralların daha az hüküm sürdüğü bu mecranın farklı bir çekiciliği olduğunu düşündüğümü hatırlıyorum. Montaigne ve Ataç okumalarıyla örneklenmiş açıklamaların konu, uzunluk, yapı gibi düzlemlerde özgürlük vadettiğini görmüş, diğer türlere sadece dersin gerektirdiği kadar önem verirken, yeni tanıştığım bu türe gerçekten isteyerek vakit ayırmanın mutluluğunu yaşamıştım bir süre. Yazma konusunda özellikle teknik alanlardaki öğrencilerimizi pek de yüreklendirmediğimizi (herkesin, mavi gökyüzü altındaki her durum için bulabileceği bahanelerden benim bugün için seçtiğimi) de dikkate alırsak, lise, üniversite ve sonraki düzeylerdeki eğitim ve çalışma hayatım boyunca bu türde tek tük okumalar dışında düşünme, üretme, ilerleme şansı bulamamam belki anlaşılabilir değerli okuyucu tarafından.

Üniversitede çok sevdiğim bir hocamın, hayli matematiksel bir dersin haftalık ödevlerini sunduğumda, beklediğimden

fazla bir sıklıkla “Umut, bu dandik olmuş” şeklinde geri dönüşlerini hatırlıyorum şimdi. O dandiklikleri, tam puan alacak bir ödevin belli bir oranına düşürmeden (örneğin, %10) ödevi kabul etmeyen bu hocam, öğrencileri ödevlerini belli bir asgari seviyeye çıkarmaya zorluyordu ve çok da iyi yapıyordu. O zaman için içimden geçen “Öf, yine mi” serzenişlerinin aslında ne kadar yersiz/nankörce olduğunu şimdi fark ediyorum. Ve keşke, bu deneme denemelerimi de kendisinin zamanında haftalık ödevlerim için yaptığı gibi değerlendirecek, ilgili yazım belli bir seviyeyi (bu seviyeyi ölçmenin matematiksel/teknik bir çıktıya göre zor ve öznel olacağının farkında olsam da) geçemiyorsa henüz yayınlanmadan “Umut, bu dandik olmuş” diyecek bir kişi olsaydı çevremde. Heyhat, hayat yokluklarla da yaşamamızı istiyor ve ben o bahsedilen, denemelerim konusunda dürüstçe fikirlerini bildirebilecek usta kişinin boşluğunu siz okuyucularımla doldurmak istiyorum, ne dersiniz?

İzleyen sayfalarda, deneme türünde olduklarını düşünmek istediğim yazılarımı bulacaksınız. Konular, uzunluklar, yapı konusunda türün mümkün kıldığı özgürlüğü alabildiğince kullanacağım. Umarım bu hoyratlığım, “kötü” sıfatını eklemeyi istemeden de olsa o yazılara. Haydi vira!

İklim Değişikliği

Çoğunluğu insan kaynaklı olan sebeplerle iklimler “değişiyor”. Alışılmış (insanlar, hayvanlar, bitkiler ve genel bağlamda doğanın tümü tarafından) durumların dışında, sıcaklık, yağış, toz, basınç, rüzgâr, bulutluluk gibi düzlemlerde endişe verici olaylar daha sık, daha şiddetli, daha çok yerde görülüyor. Bu olaylar, filmlerde genelde mutlu/neşeli bir arka fonla resmedilen “aniden bastıran bir yaz yağmuru ile ıslanıverme” klişesinden çok daha zararlı, çok daha ürkütücü uzun zamandır, hem dünya hem de ülkemiz için.

Her ne kadar bahsedilen zararları azaltmak adına (onları sıfırlamanın, “eskiye dönmenin” mümkün olmadığı kabul edilmiş durumda ne yazık ki) neler yapılması gerektiği az çok belirlenmiş olsa da, yapılanlar çok yetersiz. Atmosfere karbon salınımını azaltma, su yüzeylerinden buharlaşmayı önleme, insan yerleşimlerini yeni şartlara uygun hâle getirme, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırma gibi çözümlerin geniş bir ölçekte uygulanması henüz başarılmış değil. Bu çözümlerin zaman ve bütçesel maliyetleri, şu anki ataletin sebep olduğu maliyetlerden yüksek olarak addediliyor tahminimce.

Ancak, iklimdeki bu değişikliğin tetiklediği olumsuzluklar (tarımsal üretimde kalite ve hacim düşüşü, altyapı/lojistik/sigorta maliyetlerindeki artış, doğal afetlerin getirdiği beşerî ve ekonomik kayıplar gibi) hızla artan nüfusla beraber düşünüldüğünde, bugün bize “çok” geldiği için yapmadığımız, katlanmadığımız 10 birimlik harcamayı, gelecek nesillerin 100 birim olarak yapmak zorunda olacakları ve yine de bugün harekete geçilebilse alınabilecek mesafeyi hiçbir

zaman katedemeyecekleri kâbusu gerçekleşecek sanki. Umarım bu tahminimde yanılıyorum.

İşin ilginç tarafı, bu öyle büyük bir problem ki, dünyadaki hemen herkesin bir şekilde çözümün parçası olmasını sağlamadan, sadece kişisel, yerel, ve kıtasal aksiyonlarla dahi bertaraf edilmesi mümkün değil. Ani dolu yağışlarında araç hasarlarının önlenmesi için, sokaklarımızı halı, kilim, yorganlarla rengârenk yapmaya devam edelim elbette, ancak gamzelenecek kaportalardan ve kırılacak camlardan daha büyük sorunlarımız var gibi, değil mi?

Gezegenler arası seyahat, film senaryolarında değil de gerçek hayatta ekonomik ve büyük ölçekli bir şekilde başılamadığı sürece, bizlerin ve gelecek nesillerin yegâne evi üzerinde yaşadığımız, çokça sevdiğimiz, bazen de ağladığımız bu mavi küre. Umarım gelecek nesillere de, en azından ara sıra gülme fırsatını verir.

Sırada Bekleme Üzerine

Bir materyale ulaşmak, bir hizmet almak, bir hedefe varmak gibi isteklerimize yönelik olarak kullanılacak kaynaklar sınırlı, bu isteğe sahip kişilerin sayısı ise çok olduğunda (ki çoğunlukla öyledir) sıra kavramı giriyor (yani girmeli) hayatımıza. Yollar, ekmeğimizi aldığımız fırınlar, üniversitelerdeki öğrenci işleri büroları gibi yerlerde ve daha nicelerinde karşılaşıyoruz bu gereklilikle.

Şehirleşmenin ve nüfusun hızlı artışı, zamanın hiç olmadığı kadar değerli olması ve de en önemlisi sabırsızlık kotalarını çok yanlış yerlerde, çok yanlış zamanlarda harcayan insanlar sebebiyle, düzgün bir şekilde sıra oluşturma ve bu sırayı koruma ütopyasına ulaşmada sorunlar yaşadığımızı tahminimce sadece ben düşünmüyorumdur. Sıradaki kişilerin genelinin zamanlarını en verimli şekilde kullanmalarını sağladığı, ilgili süreçler her ne ise (mesela, sıcak pideye ulaşmak, İstanbul'dan Ankara'ya varmak gibi) onların doğru, hatasız, kazasız tamamlanmasını garanti altına aldığı bilindiği hâlde, sıra ve kuyruk oluşturma ve işletimini gerektiği gibi yapamadığımız konusunda hemfikir olduğumuzu tahmin ediyorum. Çoğu zaman ya bu sıra hiç oluşmuyor, veya zar zor oluşmuş ve fırtınada bir kelebek edasıyla korunmaya muhtaçken, bazılarının kurallardan sapmasıyla kısa sürede yok oluveriyor.

Eğer ilgili uzay-zaman noktasında, kural koyma yetkisine sahip bir otorite varsa, yalan değil ya, biraz ümitleniyor insan, “bu sefer belki olur” diye. Ama yetkiye niyet ve istek eşlik etmeyince olmuyor, olmuyor, yine olmuyor. O otoritenin yokluğundaysa, vaziyet daha da kötü.

Hayatın normal ve gündelik akışındaki süreçlerde bile bu dersten bu kadar başarısızken, sınavlar zorlaştığında (örneğin, doğal afetler sonrasında) hâlimiz nice oluru düşünmeyi istememek hakkımız bence.

Ama bu hak, gözlerimizi kapatıp, ilgili sınavlara da hiç çalışmayıp, onları yine de “pekiyi” dereceyle geçmenin olanaksız oluşunun tunçtan gerçekliğine çare olmuyor. Ne diyelim, umarım o zor sınavların hepsi ertelenir!

Hız (Bazen) Felakettir

Yeni dünya düzeni yüksek hızları da beraberinde getiriyor çoğu zaman: daha hızlı yiyoruz, daha hızlı yürüyoruz, daha hızlı sevip daha hızlı küsüyoruz. Bu getirdiklerinin bir kısmının maliyeti (mesela, midede şişkinlik için bir şişe soda) şimdilik katlanılabilir düzeyde, ama kalanların maliyetini yeni yeni ödemeye başlıyoruz tüm dünyada.

Yüksek hızların etkisiyle endüstriyle üretimde, tarımda, teknolojiye oluşan gelişmelerin giderek artan nüfusun geneline eskiye nazaran konforlu bir yaşam olanağı sağladığı, o nüfusun isteklerini (her zaman mantıklı ve dünyamız için iyi olmasalar da) karşılamayı bir yere kadar başardığını kabul etmek zorundayız. Ama bu başarının, çok önemli başka alanlardaki başarısızlığı örtbas etmesine de izin vermemek gerekiyor kanaatimce.

Bu alanlardan ilki eğitim. Eğitimde de katma değer yaratıcı şekilde kullanılıyor bahsettiğimiz hızın getirdikleri elbette, bundan daha doğal bir şey olamaz da aslında: bilgisayar ağları sayesinde bilgiye erişimin sadece saniyeler alması, öğrenme için gerekli kaynakların çokluğu ve erişilebilirliği bu getirilerden sadece birkaçı. Fakat, bu bilginin özümsemesi (görülmesi değil), işlenip kişinin kendisine, çevresine, ülkesine ve belki de dünyaya faydalı bir hâle dönüştürülmesi hâlâ çokça zaman, çokça ter, çokça emek istiyor. İnsanların bunu unutup, azıcık bir maliyetle her şeye ulaşılabilirliğini (kendileri bu konuda bir çaba içerisinde olmasalar bile) düşünmeleri çok tehlikeli. Çünkü bu düşünce, dünyayı bekleyen girift problemleri çözebilme konusunda şansı, isteği, yeteneği olan yeni nesilleri sadece yüzeysel bir şekilde donatma hatasını da beraberinde getirme potansiyeli taşıyor. O nesillerin, farkında olduklarımıza

(kanser, salgın hastalıklar, çevre kirliliği, fakirlik, gelir adaletsizliği vb.) ek olarak, henüz farkında dahi olmadığımız geleceğin problemlerini çözmelerini beklerken bu hatayı yapmak çok can sıkıcı olacak.

Gençlerin, en azından bir kısmının, miyopluktan muzdarip çevrelerince kendilerinden beklenen başarının, bilincin, üretkenliğin ötesine, motivasyonlar, yönlendirmeler yeterli düzeyde olmasa da geçmelerini ummaktan başka çaremiz yok. İtiraf etmek gerekir ki yolları çetin, ama hedefe ulaşmak için o yollardan başka olanaklarının olmadığını bilen insanlar, sayıları çok olmasa da, hâlâ var.

Yersiz şekilde kullanılan hızın, olası gelişmeleri yavaşlatabileceği, hatta tamamen durdurabileceği bir başka alan ise sanatsal üretkenlik. Şu anda şaheser gözüyle baktığımız nice eserin (resim, heykel, yapı, roman, beste, şiir vb.) meydana getirilmesinin on yıllara, nice denemelere, hayal kırıklıklarına ve gözyaşlarına mal olduğunu unutursak, o eserler kümesine yenilerinin eklenmesini beklemek çok da mantıklı bir istek olmayacak diye düşünüyorum. Yine de, yetenekli gençlerimizin en azından bir kısmının, bir sonraki Leonardo da Vinci, bir sonraki Mimar Sinan, bir sonraki Jane Austen ve bir sonraki Ömer Hayyam olmak için kendilerini zorlamaktan kaçınmayacağını düşünmek istiyorum.

Bilim, teknoloji ve yaşamın getirdiği hızın, insanın ruhsal gelişimine sekte vurması olasılığı da bahsetmek istediğim hususlardan sonuncusu. Şöyle ki, kıyafetlerimiz, eşyalarımız, evlerimiz değişse de, yüz yıl, iki yüz yıl, belki de üç yüz yıl öncekilerden çok da farklı olduğunu düşünmediğim, mükemmel olmayan, yaralanan, kırılğan insanlarız hâlâ. Ve bu insanların, mutlu olabilmeleri için bu tür değişimlerin ötesinde, değişmeyenlere, değişmemesi gerekenlere ihtiyaçları olduğu

kanaatindeyim. Martin Luther King'in *"Our scientific power has outrun our spiritual power. We have guided missiles and misguided men."* ("Bilimsel gücümüz ruhsal gücümüzün ötesine geçti. Güdümlü füzelerimiz ve yanlış yönlendirilmiş insanlarımız var.") sözündeki acı gerçeklik bu ihtiyacın yeterince karşılanamadığına yönelik bir kanıt belki de.

Nerede hızlı, nerede sabırlı olunması gerektiğini kolaylıkla ayırt edebileceğimiz durumlarla karşılaşırsınız umarım. O zamana kadar aman hıza dikkat!

Ördekler ve Örnekler

Sadece ördeklerden bahsetmek isterdim bu yazıda, hani ansiklopedide “tıknaз gövdeli, kısa bacaklı, paytak yürüyüşlü, suyu sever kuş ailesi” olarak tanımlanan canlılardan. Uzun zaman önce, pazardan aldığım iki tanesini küçük bir evde birkaç ay misafir etme şansım da olduğundan, yemeleri, yıkanmaları, uyumaları ve uyanmaları konusunda fikir sahibiyim. Ancak bu sevimli hayvanlar hakkında daha fazla satırı, başka bir yazıya bırakalım isterseniz. Şartlar öyle bir hâlde ki, ördeklerden önce örneklerden bahsetmemiz gerekiyor bizim: çocuklarımıza, gelecek nesillere esin kaynağı olabilecek örneklerden.

Bu örneklerin, birçok farklı alanda mevcut olması gerekiyor öncelikle: sanat konusunda, spor konusunda, bilim konusunda, teknoloji konusunda ve daha nicelerinde ilerlemek isteyen gençlerimizin her biri için bu örnek deniz fenerleri yeterli miktarda ve parlaklıkta olmalı, eğer onların açık ve dalgalı denizlerde kaybolmamalarını istiyorsak. Bu örnekler, hem yaptıklarıyla, hem de –buraya dikkat– hiç yapmadıklarıyla doğru yolu göstermeli gençlerimize. Bu örnekler, örnek statüsüne ulaşırken, zaman, emek, azim gibi yardımcıları olduğunu, ama kolayca kaçmaktan, bıkip usanmaktan, sabırsız olmaktan hiçbir yardım görmediklerini belirtmelidirler her zaman.

Örnek olmalarının cüzdanlarının kalın, ünlerinin en tepede ve hayatlarının birer güller bahçesi olmasını garanti etmediğini, bilakis bunlar olmadan da örnek olunabileceğini göstermelidir her anlarında. Gençlerimizin şimdi adımlamakta olduğu yollardan eskiden geçtiklerini, şimdi oturmakta olduğu sıralarda eskiden oturmuş olduklarını, şimdi karşılaştıkları

problemlerin belki de daha fazlasıyla eskiden karşılaşmış ama o problemleri aşmış olduklarını söylemeliler onlara. Etten kemikten kanıtı olmalılar gençlerimizin dillerindeki “ben de olabilirim”lerin, “ben de olacağım”ların ve umuyorum ki, “ben de oldum”ların.

Çevrenize baktığınızda, böyle örnekleri görüyor, gençlerimize de gösterebiliyorsanız eğer ne mutlu size! Emekleriniz, bilinciniz için teşekkürlerimi lütfen kabul buyurunuz. Eğer affederseniz, bendeniz böyle örnekleri çaresizce aramak yerine semt pazarında ördeklere bakmaya gidiyorum yine!

Kirlenen Sadece Çevre Mi?

Çevre kirliliği konusunda bilindik lafları etmenin yararlı olmadığı ortada. Uzun zaman önce ilkokullarda yaptığımız bir egzersize selamla, hem çocuklara hem de yetişkinlere “Çevre kirliliği terimini bir cümlede kullanın” veya “Çevre kirliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?” dediğimizi düşünelim. Herhâlde gelen yanıtların neredeyse tamamı “Çevre kirliliği çok kötüdür”, “Çevreyi kirletmemeliyiz” gibi şeyler olurdu, ancak çevremize baktığımızda bu sözlerin karşılığını göremiyoruz ne yazık ki.

Suyun, denizin, toprağın, havanın, şehirlerimizin, köylerimizin kirlenmesi, artık sadece görsel/estetik rahatsızlığın çok ötesinde zararlar veriyor sağlığımıza, ekonomimize, hayatımıza. Eskiye göre katbekat artan hastalıklar, tarımsal ürünlerin kalitesinde ve hacmindeki düşüşler, buna karşılık içerdikleri zararlı içeriklerin artışı, balıkçılığın gitgide yok olması birkaç örnek olarak sıralanabilir bu zararlar kümesi için. Giderek büyüyen bu küme yüzünden, “henüz kirlenmemiş” bir çevrede yaşamak, “kirlenmemiş” gıda-su tüketebilmek için ödememiz gereken miktarlar da artıyor ve hepimizin bu maliyetleri karşılaması ne yazık ki mümkün değil. Gerekli de olmamalı zaten.

Bir kere kirletilince, temizlemenin çok zor/zaman alıcı/maliyetli olabildiği kaynaklardan bahsediyoruz ne yazık ki. Bir litre petrolün ne kadar suyu kullanılamaz hâle getirdiği, toprağa gelişigüzel atılmış bir pilin nelere sebep olduğu, egzozu düzgün çalışmayan bir aracın soluduğumuz havaya ne yaptığı ve binlerce benzeriyle ilgili bilgiler var her yerde. Ama bilginin her yerde olması, bilincin de her yerde olması

sonucunu doğurmuyor ne yazık ki. Ve bu bilinçsizlik, geleceğimizi açık açık tehdit ediyor.

Sorun belli iken çözümlerden de bahsetmenin zamanı geldi değil mi? Eğitim, kontrol, ceza üçlüsünü gerektiği yerde, gerektiği zamanda, gerektiği şiddetle kullanmamız gerekiyor, hem de hemen. “Bilmiyordum” bahanesini eğitimle engelleyebiliriz: paylaşılan, insandan insana aktarılan bilgi sayesinde, eğitimsizlikle 100 seviyesinde olacak bir kirliliği, belki de 20’ye indiririz. “Kimse fark etmez” hissiyatını kontrolle engelleyebiliriz: kontrolsüz 20 seviyesinde olacak bir kirliliği, belki de 5’e indiririz. “Kirllettiysem kirllettim, ne olacak ki” hodbınlığını cezayla engelleyebiliriz: Cezasız 5 seviyesinde olacak bir kirliliği, belki de 1’e indiririz (gönlümüz 0’a inmesinde ama, gönlün her istediği hep olmuyor, bu zamana kadar en azından onu öğrendik!).

“Söylemesi kolay” geçiyor değil mi aklınızdan, aynen benim de! Yalnız biz işbu söylenenleri hemen yapamazsak, söyleyeceğimiz pek bir şey kalmayacak ve biz sadece söyleneceğiz biteviye!

Farklılaştırılmış Eğitim

Eğitimin, özellikle içinde bulunduğumuz çağda, toplumların dünyanın sunabileceklerinden kendilerine aldıkları payı artırmada en önemli araç olduğu konusunda şüpheniz yoktur değil mi? Eskiden –globalleşmemiş dünya, kısıtlı nüfus, kısıtlı ekonomi devri– devletler için kendi başlarına yeterli birer zenginlik kaynağı olabilen su, petrol, ticaret yolları vb. avantajlar eğitimsiz bireylerin çoğunluğunda ne yazık ki toplumun tümüne refah sağlayacak şekilde kullanılamıyor artık. Yani bunlar varsa da eğitime, hem de çok iyi eğitime muhtaç artık ilgili toplumlar, eğer bahsedilen türden avantajları en iyi ölçüde değerlendirmek, sürdürülebilirliği sağlamak, zamanın ruhunu yakalayıp geleceğe umutla bakmak istiyorlarsa.

Bu avantajlar açısından çorak bir coğrafyada ise, eğitimin önemi ben diyeyim beş kat, siz deyin on kat daha fazla. Özellikle buralarda, insan kaynağı, ama iyi yetişmiş, analiz yapabilen, sorgulayabilen, süreçleri iyileştirebilen, geçmişini unutmadan geleceği okuyabilen insan kaynağı içinde bulunduğumuz bilgi çağında her şeyden daha kıymetli. Endüstriyel dönüşümü mümkün kılan geleneksel kaynaklar (değerli metaller, kömür, petrol, doğal gaz vb.), tarımsal üretim kaynakları (toprak, su, iklim) ve yenilenebilir enerji kaynakları (güneş, rüzgâr, nehirler) açısından en şanslı sıralarda olmasa da güzel ülkemiz, en şanssızlar arasında da çok şükür değil. Yani, şans skalasında bu iki ekstrem noktada olmadan, eğitimin katma değerini en rahat şekilde değerlendirebilecek bir konumda aslında. Coğrafi büyüklük, nüfus, dünya üzerindeki jeopolitik değeri gibi faktörler dikkate alındığında da artıları çokça.

Bu durumda, “iyi eğitim sayesinde bu artılardan en üst mertebede faydalaniyor muyuz, eksilerin etkilerini de en alt seviyelere indiriyor muyuz?” sorusunun cevabının kocaman bir “Evet” olması istenirdi, ama daha yapılacaklar var:

Örgün eğitim kurumlarının fiziksel eksikliklerinin giderilmesi, sınıf mevcutlarının azaltılması, öğretmen yetkinliğinin ve haklarının artırılması bu yapılacakların –gerekli bütçe ve irade ile– gerçekleştirmesi en kolay olanları. Eğitim sistemimizin öğrencilerimizin *ortalama* seviyesini yükseltme, dünyanın bu konuda başarılı ülkelerindeki akranlarıyla karşılaştırılabilir hâle getirme amacına hizmet etmesini ancak bu şekilde bir öncülle sağlayabiliriz. Fakat bunun ötesine geçmemiz gerekiyor, *ortalama* seviyenin yükselmesi gerekli olsa da ne yazık ki yeterli değil. Öğrencilerimizin tümünün, ortak bir yetenek ve bilgi havuzundan beslenmesini sağlamaya ek olarak, öğrencilerin dinamik bir alt kümesinin (ilgili konularda yetenek, istek, azim gibi konularda öne çıkanların), farklılaştırılmış, çok katmanlı sanat, bilim, teknoloji, spor gibi düzlemlerde de eğitilmesi/donatılması gerekli. Bu konuda, Milli Eğitim Bakanlığı’nın BİLSEM benzeri uygulama merkezlerinin sayısının, öğrencilere sundukları içeriğin ve öğrenci başına haftalık eğitim sürelerinin artırılması bir öneri olarak getirilebilir. Tüm büyük ilçe merkezlerinde, olamıyorsa il merkezlerinde bu alt kümeye dahil öğrencilerin belli bir düzende bir araya gelebilecekleri, seminerlere, atölyelere, proje çalışmalarına, yarışmalara katılabilecekleri BİLSEM üstü bir eğitim katmanı da çok faydalı olurdu. Bu katmanı oluşturacak fiziki yapı, öğretmen kaynağı ve süreçler BİLSEM katmanında elde edilemeyenleri başarma amacıyla ilgili paydaşların konsensüsüyle belirlenebilir.

Açıklananan türden bir farklılaşma/katmanlı eğitim olanağı, hem genel örgün eğitimdeki kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlayacak, hem de farklı alanlarda daha konsantre bir eğitimi sürdürebilecek yetenekte/istekli öğrencilerin zamanlarının en iyi şekilde değerlendirilmesine vesile olacaktır. Üstelik, bu kümedeki öğrencilerin, genel katmanda örgün eğitimdeki sınıf arkadaşlarına yeni farkındalıklar kazandırma potansiyeli de göz ardı edilmemelidir.

Gelin, beraberce çalışıp çiçeklerimizin solmasına izin vermeyelim, en önemli kaynağımızı heba etmeyelim: öncelikle yurdumuzun her bir noktasında eğitim almak isteyen her çocuğumuza asgari şartları mutlak sağlanmış bir kalitede eğitim sunalım. Bunun ötesine geçebilecek olanları da tespit edip ufuklarını açalım: o ufukların devasa gemimizi, Türkiye'mizi, hangi güzelliklere doğru götürebileceğini kim bilebilir ki?

Tarımsal Üretim Üzerine

Tarımsal üretimin önemi her geçen gün artıyor. Devletler, vatandaşlarının kaliteli, temiz, yeterli miktarda gıdaya süreklilik içinde ve ekonomik olarak ulaşabilmelerini sağlayabilmek için önlemler alıyorlar hızla. Tüm dünyayı etkileyen COVID-19 pandemisi, iklim değişikliği sonucu oluşan ürün kayıpları, büyük hacimli üretici ülkelerin içinde bulundukları çatışma/savaş durumları, ham madde (ör. yem, gübre, su) ve ulaştırma maliyetlerindeki olağanüstü artışlar bu önlemleri olmazsa olmaz statüsüne getirdi.

Coğrafi olarak verimli bir şekilde tarım yapılamayacak yerlerde dahi, dikey ve topraksız tarım, sera uygulamaları vb. ile tarımsal üretime katkı sunulmaya çalışılıyor artık. Çünkü öyle günler yaşanıyor ki, ekonomik güç ile dahi yeterli miktarda gıdaya ulaşmak mümkün olmayabiliyor, kotalar, kısıtlamalar, yasaklar vb. sebeplerle.

Ülkemizdeki tarımsal üretimin artırılması da, hem ülke içi ihtiyacın gerektiği gibi giderilmesi, hem de eğer üretim fazlası oluşursa, bunun ihracı ile ülkeye gelir kazandırılması amaçlarıyla ele alınmalı. Bununla ilgili birkaç problemi sıralayalım:

1. Ulaştırma maliyetlerinin, ürünlerin uzak mesafelere taşınması ile oluşan çevre kirliliğinin, akaryakıt ithal etme zorunluluğumuz sebebiyle oluşan cari açığın, süreçte kullanılan araçların bakım/amortisman masraflarının, iş gücü kaybının vb. negatif etkileri.
2. Üretim merkezlerinin ana tüketim merkezlerine uzaklığı sonucu taşıma sonucunda ıskartaya çıkartılan, kullanılamaz duruma gelen ürünlerin yarattığı israf.

3. Sürekli bir şekilde, gerekli miktar ve kalitede gıdaya erişim eksikliği sonucu insan vücudunun direncini yitirmesi sonucu ortaya çıkan rahatsızlıkların tedavisi için gerekli maliyetler ve kayıp iş gücü.

Bu problemlerin büyük ölçüde çözümü için şu tür adımlar atılamaz mı?

1. Ülkenin tarım yapılabilir her bir noktasının, belirli bir çözünürlükte (ör. 100 metre × 100 metre boyutlarındaki kareler için), toprak yapısı (“bu noktada en verimli şekilde fındık, sonra ceviz, sonra patates ... yetişir”), suya/gübreye erişimi, makro ve mikro düzeyde iklim bilgileri (“don sebebiyle erken çiçek açan türler verimli olamaz”), ulaşım olanakları (“karayoluna uzaklık 300 metre, demiryoluna uzaklık 800 metre”) bir Coğrafi Bilgi Sistemleri veri tabanına işlenir.
2. Bu veri tabanına, ölçüm ve analiz sonucu elde edilmiş olan insan yerleşimi koordinatları, nüfus, ortalama tüketim alışkanlıkları (“balık eti çok yer, tavuk eti çok tüketmez”, “bulguru sever, pirinci tercih etmez” vb.) gibi veriler işlenir.
3. Küresel ısınma, çevre kirliliği, nüfus hareketleri gibi faktörler bu veritabanında dinamik olarak ele alınarak modellenir, gelecek yılların gıda ihtiyacı için projeksiyonlar yapılır.
4. Bu veri tabanındaki her bir nüfus merkezi bağlamında, yukarıda belirtilen hususlar da dikkate alınarak bulunan gerekli tarımsal ürün kümesinin bu merkezlere verimli ve sürekli bir şekilde ulaştırılması için uygulanması gereken senaryolar oluşturulur. Bu optimizasyon işlemi, nerede, ne zaman, neyin üretilip, ne kadarının

yakın mesafelerde tüketileceği, ne kadarının ise ülkenin (ve eğer şartlar uygunsa dünyanın) diğer yerlerine ulaştırılacağı, bunun maliyeti (enerji/akaryakıt, iş gücü ve zaman) çıktılarını sağlayacaktır bizlere.

5. Bu tür bir sistemin senaryolarına uygun üretim yapımları için üreticiler teşvik edilebilir (uygun maliyetli kredi, emlak vergisi indirimleri, akaryakıt sübvansiyonu, ücretsiz/düşük maliyetli tohumluk, fidan dağıtımı vb). Senaryo dışı üretim yapanlara “bu şekilde hareket etseydiniz geliriniz şu kadar olacaktı, ama şimdi sadece bu kadar oldu” bilgisi sunulabilir. Bu üreticilerin de sisteme zamanında (özellikle, doğası gereği çok yıllık bakım ve emek gerektiren ürünler için, ör. ceviz) kazandırılması için potansiyel yaratılır.
6. Bu sistemin uygulanması sonucu, süreç tarihçesinin oluşmasıyla, elde edilen kazanımlar halkımıza, üreticilere detaylı bir şekilde sürekli raporlanır. Sisteme zaman içerisinde tüm vatandaşlarımızın inanması, onu desteklemesi sağlanır.

Bu veri tabanını oluşturacak, güncelleyecek, ilgili modellemeleri yapacak, çok fazla değişkenli karmaşık optimizasyon problemini çözecek iş gücü ve altyapının ülkemizde mevcut olduğunu düşünüyorum. Küçük adımlarla başlamak için, sistem önce bir bölgemizde (ör. Marmara) uygulanmaya başlanıp daha sonra tüm ülkeye yaygınlaştırılabilir. Senaryoların üretim sonuçlarının, gerçekleşen tüketim miktarlarıyla karşılaştırılması sonucu, uzun dönemli veriler de elde edilebilir (ör. “Kestel ilçe merkezinde kırmızı et tüketimi yıllık bazda %2 artıyor, bulgur tüketimi %3 azalıyor”). Bu veriler, bir geri besleme mekanizmasıyla ilgili veritabanında yeni modelleme çalışmaları

için kullanılabilir. İhracat için kullanılabilecek kapasite çok zaman önceden belirlenip gerekli satış kontratlarının üreticimize ve ülkemize en fazla ekonomik yararı sağlayacak şekilde gerçekleştirilmesi sağlanabilir.

Bu adımlar, veya alternatif olarak önerilebilecekler üzerinde çok dikkatli bir şekilde ve hemen çalışmaya başlamamız gerekiyor. Seçilen herhangi bir sistemin mükemmelleştirilmesi de (tarım uğraşısının doğası gereği, yıllık güneşlenme, yağış, gübreleme vb. gerekleriyle) zaman alacağından, sistemi başlatmadığımız her gün, gelecekte elimizde olabilecek bilgi birikimi havuzundan bir avuç çalışıyoruz aslında.

İnsanlar için ihtiyaçlar hiyerarşisinin en temel kısmında bulunan gıda gereksinimini gerektiği gibi halledelim ki sıra diğer kısımlara gelsin, değil mi?

Şiirlere Sığınan Mühendis

Şiir konusunda ne düşünürsünüz? Ben de çok düşünmezdim açıkçası. İyilerini bulması, okuması, anlaması da zor gelirdi, sıkılırdım biriyle nadiren de olsa karşılaştıktan birkaç dakika sonra. Sonra bir aydınlanma yaşadım: “bari kendi yazdıklarımla sıkılayım!” Aradan yıllar geçti, artık yüzlerce mısram var, arada bakıp bakıp “bu da olmamış yahu” dediğim. Size de tavsiye ederim efendim!

Peki ya resim? Belki inanmazsınız ama, ortaokulda bu dersten sınıfta kalmak üzereydim ben, diğer derslerimin hepsi pekiyi iken. Dersin öğretmeni de haklıydı, ödev olarak verilen tüm resimleri cetvelle yapmaya çalışıyordum çünkü. Eğrilik, muğlaklık, orası az yeşil, burası çok mavi, şurası biraz karanlık uymuyordu bana. Her şey geometrik, her şey düzgün, her şey kendi renginde olmalıydı o zamandaki, o sınıftaki Umut’a göre. Ama artık ne o zamandayım, ne de o sınıfta. Hâlâ resim yapamasam da, yapılmışlara bakıyorum sık sık hayranlıkla!

Kısa öyküleri çok severdim mesela, sabırsızlığıma ve aceleciliğime böyle bir savunma geliştirmiştım çocuk aklımca. Yüzlerce sayfalık bir romanı bitirip bitirmedığımı soran arkadaşlarıma, böylece “onun yerine bunları bitirdim” diyebilmekteydim.

Siz yine de benim yaptıklarımı örnek almayınız, onların yerine lütfen bu kitapta yapılması gerekenlerle ilgili söylediklerimi dikkate alınız. Bir de eğer çevrenizde varsa benim küçüklüğümdeki gibi biri, çok üstüne gitmeyin e mi! Zamanla düzelir o da belki!

Empati

Fransızca kökenli bu kelimeye karşılık olarak sözlük, “kendini duygu ve düşüncede bir başkasının yerine koyabilme” açıklamasını veriyor. Bence biraz eksik bir karşılık bu: “... ve bu yerine koyma sonrası kendi hareketlerine yön verme” de eklenmeli sanki. Bir başkasından kasıt da bu dar anlamda bir insan, ama geniş anlamda bir hayvan, bir bitki de olabilirdi belki (şimdilik, kendini cansız bir nesnenin, ör. bir piyanonun yerine koymayı kümemiz dışında bırakalım ☺).

Yani, bu “yerine koyma”, yani farazi dönüşüm sonrası o canlının hissettiklerini/hissedeceklerini tahmin etme ve bu tahmine göre davranışlar sergileme daha tamamlayıcı bir karşılık. Ama bunu yapabilen insan sayısının gittikçe azaldığını tahminimce siz de gözlemliyorsunuzdur çevrenizde. Sebep ne? Canlı sayısı, her üç ailede de (insanlar, hayvanlar ve bitkiler) artıyor zamanla, nesli tükenmekte olan bazı türler, orman yangını sonrası sadece yangından etkilenen bölgeyi ele almak vb. gibi durumlar dışında. Bu canlı sayısı arttıkça, yani “dönüşüm” olasılıkları fazlalaşınca, zor mu geliyor acaba bu varsayımsal dönüşüm? Ya da, bu dönüşümün tamamlanması sonrasında, esasında başarılması gereken adım olan “hisleri tahmin etme ve davranışları düzenleme” bir sebepten başırlamadığından, ve bu başarısızlık dönüşmek isteyen kişiyi içten içe huzursuz ettiğinden, bir savunma mekanizması mı geliştirdi çoğu insan? Sonunda huzursuz olmaktansa, vurdumduymaz/duygusuz/hissiz olmayı mı tercih ediyor yani, bilerek ve isteyerek?

Ama bunun, belki kısa vadede huzursuzluğunu engellese de, uzun vadede, huzursuzlukların en büyüğünü yaşatacağını tahmin edemiyor mu o insanlar? Hayatlarımızı hızlı yaşamaya

başladığımızdan beri, koca dünyada, ülkede, şehirde, mahallede aynı kişiyi, “belki bir daha hiç görmeyeceğim” bahanesiyle mi göz ardı ediyorlar? Kısacık bir zamana sıkışmış aday dönüşümler söz konusu ise de “şimdi kendimi Ahmet’in yerine koysam da, bir dakika sonra Bora’nın, bir dakika daha sonra Canan’ın... yerine koymam gerekecek, en iyisi boşver” bıkkınlığı mı?

Empati yeteneğine sahip insan sayısının azalmasıyla, çok belirgin bir cezai müeyyide, sürekli izleyen ve müdahale eden bir kolluk kuvveti varlığı vb. isterlerin mümkün olduğu hâller (ki bu isterleri her zaman, her yerde, her durum için sağlamak çok olası/ekonomik değil) dışında kalan “negatif” davranışlar artıyor. Çöp kutularının kapakları çalınıyor, parklardaki süs bitkileri koparılıyor örneğin. Bu davranışlar sonucu, davranışı sergileyen kişilerin elde edebilecekleri marjinal fayda çok düşüken (veya sıfırken), verilen zarar ve yanlışlığı düzeltmek için ortaya konması gereken emek/zaman/para çok büyük olabiliyor.

Bu empatisizliğin sebepleri üzerine düşünmemiz ve bu dönüşümünün neden olması gerektiği gibi başaramadığı üzerine kafa yormamız gerekiyor. Gelecek, daha karmaşık ortamlarda ve daha karmaşık durumlarda, giderek daha fazla canlıyla karşı karşıya getirecek bizi. Davranışlarımıza, hareketlerimize bu gelecekte yön verirken içsel, sorularımıza hemen doğru cevabı veren bir rehberin, “başkası olabilmiş kendimizin” varlığı çok iyi olurdu hepimiz için!

Sorunların Çözümü Üzerine

Hayatımızda çeşitli sorunlarla karşılaşırız: trafikte, çalışma ortamımızda, eğitim ortamlarında vb. Bunların sayısı ve doğrudan bize, çevremize, bütünsel olarak topluma etkisi azalabiliyor, artabiliyor ama ne yazık ki tamamen sıfırlanmıyor. Hepsinin kabul edeceğini düşündüğüm şekilde, bu sorunların hepsinin, hemen, başka artçıl problemlere yol açmadan çözülmesi mümkün, ekonomik veya mantıklı değil.

Burada, hangi sorunların önce çözülmesi ve sınırlı kaynakların (zaman, para, iş gücü...) nasıl kullanılması gerektiği ile ilgili, Pareto ilkesi (80-20 kuralı) benzeri bir kuralı kullanmak mümkün olabilir: Belli bir zamanda, bir topluluğu etkileyen 100 birimlik problem (bu farazi sayının problemlerin sayısı, etki alanı, yarattığı güçlük oranının girift bir çarpımı olduğunu düşünelim) olsun kümemizde. Bu 100 birimin büyük çoğunluğunu, ör. 80 birimini, sadece 20 birimlik kaynak aktarımı ile çözmek mümkün olabilir. Bu durumda, kalan 20 birimlik problemin çözümü -göreceli olarak yüksek- 80 birimlik bir kaynak aktarımına ihtiyaç duyacaktır.

Tabii olarak, 100 birimlik problem kümesinin tümünün çözülmesini isteriz, idealimiz de bu olmalı. Ancak bu istek, ne yazık ki giderek gerçekleştirilemez oluyor: artan nüfus, pandemiler, iklim değişikliği, dünyadaki ekonomik zorluklar gibi faktörler, bugün çözülmeyen, çözümü yarına bırakılan 100 birimlik problemi, önce 110 birimlik, sonra 130 birimlik, daha sonra 160 birimlik... hâle getiriyor günbegün. Dolayısıyla, problemleri çözmeye başlamalıyız, hem de hemen! Sadece bu şekilde, bugünden belirli bir süre sonra dinamik olarak değişen problem kümesi, o günün kaynakları ile çözülebilir olarak kalır. Aksi hâlde, 100 birimlik kaynakla, 1000 birimlik problemin

olduğu bir evrene uyanmak zorunda kalacağız ve sizi temin ederim, bundan da hiç mutlu olmayacağız.

Trafik düzlemini düşünelim örneğin: sıkışıklık sonucu kaybolan zaman, akaryakıt ve artan araç bakım masrafları, gürültü, kirlilik... gibi birçok yönü var ilgili (bugün için, farz edelim 100 birimlik) problemler kümesinin. Bunlardan 80 birimlik etkiye sahip olan kümeyi (ki bu küme bulunulan yere, coğrafyaya, zamana bağlı olarak değişebilir) tespit edip, çözüm için aktaracağımız 20 birimlik kaynağı düşünmeliyiz ivedilikle. Örneğin, yolların fiziki altyapısının iyileştirilmesi (mevcut yollara yeni şeritlerin eklenmesi, daha iyi aydınlatma vb.) masraflı, zaman alıcı ve çözüm esnasında sıkıntılar yaratıcı olarak nitelendirilebilir belki ilgili karar vericiler tarafından (“80 birim kaynak, 20 birim çözüm”). Ancak, trafik kurallarının çok daha etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanması (ör. artırılmış, etkin kullanılan sabit/gezici kamera, polis/fahri trafik müfettişi varlığı ile) bizi “20 birim kaynak, 80 birim çözüm” senaryosuna ulaştırabilir belki.

Bu türden çözüm senaryolarının eğitim, sağlık, adalet, ekonomi, iş güvenliği, asayiş, çevre kirliliği gibi hususlarda hayatlarımızı ne kadar iyileştirebileceğini düşünmek bile güzel, düşüncenin gerçekleşmesi için yapmamız gerekenler de belli.

Öyle bir çağdayız ki, bugün çözümsüz bırakılan her problem, misliyle büyüyüp, aklımıza bile gelmeyen diğer problemlerle kaynaşıp, yenilmesi imkânsız devlere dönüşüyor her yeni gün. O devlerle savaşın akıllıca, matematiksel ve sosyal yönler dikkate alınarak, ama gecikmeden başlatılması ve sabırla devam ettirilmesi gerekiyor. Çözüm için kullanılabilecek kaynakların yetersiz olması, hiçbir zaman ataleti haklı çıkarmadı, çıkarmıyor, çıkarmayacak.

Devlere karşı savaşta, artık çocukluğumuzda kalmış masallardaki gibi zaferlerin olmadığını, bilakis utanç verici yenilgilerin olduğunu bilecek olgunluktayız artık, değil mi?

Saygı

Saygıyı kazanmada, muhafaza etmede, göstermede sorunlar yaşıyoruz. Onu kazanamıyoruz, çünkü saygıyı hak edecek davranışlar sergilemiyoruz. Onu muhafaza edemiyoruz, çünkü tutarlı olamıyoruz, devamlılık sağlayamıyoruz. Onu gösteremiyoruz, çünkü kıskanıyoruz, saygının bize neler katacağını, hangi kapıları açacağını bilmiyoruz. Oysa saygı, belki sevgiden daha çok karşımıza çıkması gereken bir tutum, bir davranış, bir rehber toplumsal yaşayışımız içinde.

Sadece saygı sağlayabilir farklılıkların uyum içinde var olmasını, birbirlerini güçlendirip evrensel ve yerel zorluklarla başa çıkmayı. Sadece saygı sağlayabilir cezasız, kuralsız da olsa nizamı. Ve sadece saygı sağlayabilir uygarca tartışılacak, ileriye götürecek, iyileştirecek bir ortamı. Saygısızlık, o işte bahsedilen tüm problemlerin kaynağı!

Sözünü verebilsek keşke: saygıdeğer tüm insan, düşünce, emek için saygılı olacağımızın, bunun bize saygınlık katacağının farkında olacağımızın ve hoyratlığından uzak duracağımızın saygısızca yaşamının!

Okulların İlk Günü

İlk, orta ve lise kademesinde eğitim-öğretim yılı bugün başladı. Trafikte, mağazaların kırtasiye bölümlerinde, sokaklarımızda yoğunluk olması normal ve bunları günün getirdiği geçici bir gerçeklik olarak düşünmeliyiz, ilgili öğrencilerimize ve öğretmenlerimize mutlu ve verimli bir dönem dilerken.

Perspektifi kaybetmemek adına, bazen tatlı, bazen de biraz daha az tatlı (öğrenciler için: ödevler, projeler, uykusuz saatler, yetişkinler için: gerekli ödemeler vb.) olan bu telaşın ne için olduğunu bir an bile unutmamamız gerekiyor: çocuklarımızın modern dünyaya katkı sunan, onun olanaklarından faydalanıp, kendilerini, ülkemizi, dünyamızı, hepimizi ileriye götüren bireyler olmaları için, popüler bir deyişle, eğitim şart 😊. Yani, potansiyellerini kullanabilir kılmaları, değerli hocam Prof. Ahmet Dervişoğlu'ndan alıntıyla olası "mutluluktan kaybetmemeleri" için, bu şekilde hem kendi mutluluklarını sağlamaları, hem de içinde bulundukları toplumun mutluluğuna katkı sunmaları için yegâne seçenek eğitim: doğru, kaliteli, bilimi merkez alan, ama sosyal gelişimi de yok saymayan bir eğitim.

Ancak bu bilince, bu anlayışa çoğu öğrencinin ulaşmamış olduğunu üzülerek görüyorum çevremde. Her öğrencinin okula koşarak gittiği bir ütopya belki uzaklarda bir hayal, ama büyük çoğunluğun (%80 diyelim mesela) bu kulvarda olmadığı bir yolda, üstteki paragrafta bahsedilen başarılarla ulaşmamız zor, çok zor. Fiziksel, psikolojik, ekonomik, kişisel... tabanlı bazı problemler olabilir zaman zaman her öğrencide/çevresinde. Bizler de bu aşamalardan geçtik ve kabul edelim ki gerçekte olan, ideal olandan hayli uzaklaşabiliyor zaman zaman. Ama,

zengin-fakir, köylü-kentli, minikler-büyükler gibi ayrımlar olmadan, çoğu öğrencimiz okullarına adeta ayaklarını sürüyerek gidiyorsa, ailelerinin defalarca üstelemesi, kendi içlerinde bir karşılığa bir türlü sebep olamıyorsa yetişkinler olarak durup düşünmemiz ve ivedilikle çözümler bulmamız gerekiyor bence.

Öğrencilerimiz, aslında kendilerinin iyiliği, mutluluğu için eğitim kademelerinde bulunduklarını, ailelerin, öğretmenlerin, devletin katkısının bu yönde sadece bir araç olduğunu bilmiyorlar mı? Bilmiyorlarsa, demek ki güzel anlatamıyoruz biz bunu onlara.

Öğrencilerimiz, ileride ulaşmak isteyeceklerine ancak eğitimin kendilerine sağlayacaklarıyla ulaşabileceklerini görmüyorlar mı? Görmüyorlarsa, demek ki güzel rol modelleri ve örnekler sunamıyoruz biz onlara.

Öğrencilerimiz, gerekli irade ve kaynak aktarımıyla aslında kolayca çözülebilecek problemler dolayısıyla mı soğuyorlar okullarından? Eğer böyleyse, vah bize, vahlar bize.

Öğrencilerimiz, yukarıda açıklanan bilinç düzeyine kendileri dahi ulaşamamış yetişkinler elinde mi heba oluyorlar yoksa? Eğer öyleyse, ne diyeyim, yazıklar olsun be!

Ülkemizin gelişmesinin sürmesi ve bu sürecin ivmelenmesi için en önemli kaynağımızı, yani gençlerimizi, çocuklarımızı elimizden geldiğince destekleyelim, eğitimlerinin olabildiğince mükemmele yakın olması için gerekli gayreti mutlaka gösterelim. Bu gayret, parasal, zamansal, zihinsel, iş gücü tabanlı vb. yönlerde elzem olabilir. Boş vermeyelim, ne olur düşünelim, lütfen yapalım!

Bize En Yakın Yıldız

Evet, güneşten bahsedeceğim bu yazıda. 150 milyon kilometre mesafeden yaşamımızın kaynağını oluşturan parlaklıktan. Bitkilerin fotosentezi ve bunları yiyen hayvanların sindirimi yoluyla gıdamızı sağlayan dev yuvarlaktan. Günlerimizi aydınlatan, bizi ısıtan, yıllar öncesinden kalan fosilleriyle yakıtlarımızı oluşturan kızılıktan. Dikkatli olmazsak, gözlerimizde, cildimizde ciddi problemlere de yol açan o muazzam canavardan. Güneşten işte, her yeni güne başlarken o ilk adımımızı atmamızı kolaylaştıran, hiç uyumayandan!

Artık bunların da ötesinde şekillerde faydalanabiliyoruz ondan: ışığını doğrudan elektrik enerjisine çevirmeyi öğrendik nispeten kısa süre önce. Şimdilik çok verimli değil ama, olacak, başaracağız onu da, umalım ki yakında. Başka dünyalara gitmek istiyorsak (ki bunun gelecekte tek kurtuluşumuz olduğu çeşitli senaryolar hayal ediyorlar düşünürler) bunun tüy gibi ince, fersahlar kadar büyük kanatlara sahip uzay gemileriyle, ve bu gemilerin kanatlarına ışıklarını durmaksızın yollayan güneşle mümkün olacağını söylüyorlar. Yelkenlilerle yeni dünyaları keşfetmiş atalarımızın izinde, ama çok daha büyük yelkenlerle yeni keşiflere! Yüzlerce milyon yıl sonra, bir kızıl dev olup dünyamızı yaşanmaz hâle getirene kadar, çözmeliyiz bulmacayı, yapmalıyız o uzay gemilerini. Yoksa, bize çok yaklaşıncı bu sevgili, yok edecek bizi!

Onunla ilişkimiz de değil tekdüze, bilakis devrimlere teşne. Mesela kim merkez, kim pervane? Önceleri o bizim çevremizde dönüyordu, çünkü insanlık olarak kıt bilgimiz, anlayışımız böyle söylüyordu. Sonra bizim onun çevresinde döndüğümüzü buldular, fâni anlayışımızı gerçeğe bir adım daha yaklaştırdılar. Böyle böyle anlayacağız işte onu,

sunduklarını, sunamadıklarını. Sonunda onun limitleri bizim limitlerimiz olacak, zamanı geldiğinde evimizden ayrılmamız gerekliliği suratımıza kuvvetle çarpacak ve biz İkarus'tan daha öteye gideceğiz muhakkak, muhakkak!

İnanma

Türkçemiz ne güzel –onun sayesinde iletişim kuruyoruz şu anda, zamandan ve mekândan ari bir yolla– ve bazen ne kadar da hınzır ve oyuncu: başlığımız, “inanmak” fiilinin olumsuz durum ve emir kipinde 2. tekil şahıs için çekimli hâli olabilir. Aynı zamanda, “inanmak” fiilinin isim-fiil hâli de olabilir. Bu iki olasılık arasındaki farkın büyüklüğünü siz okuyucularımın takdirlerine bırakıyorum.

Modern zamanlarda hızlıca yaşıyoruz, hızlıca okuyup hızlıca yazıyoruz. Hızlıca karar verip hızlıca harcamamız, almamız, tüketmemiz, konuşmamız, hızlıca mutlu olmamız bekleniyor bizden. Bu hızın içinde, hayatı anlamak için başvurduğumuz kaynakların (bu kitaptaki yazılar da dâhil olmak üzere) hatalı, yanlış, yanlış olabileceğini, hatta düpedüz kötü olabileceğini hep hatırd tutmamız gerekiyor. Çok sayıda kaynağa ulaşmak, hepsini derinlemesine analiz etmek, bilgiyi damıtmak zaman alıcı ve yorucu olabiliyor, doğru. Ayrıca, kolayca kaçan insanlar olarak, kendimizi kandırmakta da (“elimdeki kaynakta öyle yazıyor, demek ki öyle”) pek mahiriz, bu da doğru.

Ama bu doğruların yanında doğru olan bir şey var daha var: tek bir kaynak, özellikle insan gibi yalan söyleyebilen, yanlış bilebilen, daha kötüsü hiç bilmeyebilen, çıkarları için kandırabilen bir canlıdan çıkmışsa yalnız başına kullanılmamalı! Farklı kaynaklar, bilimin ilkeleri ışığında aranmalı, bulunmalı, anlaşılmalı. O anki zaman için en uygun anlayışa, eldeki tüm kaynakların derinlemesine analiziyle, sorgulamanın, düşünmenin de parçası olduğu bir süreçle ulaşmalı. Ve bu anlayışın da zaman içinde değişebileceği, dönüşebileceği hiçbir zaman unutulmamalı.

Bu gereklilik, siz okuyuculara fazladan külfetler getiriyor, bunun farkındayım. Elinizdeki denemeler, sizi gülümsetebilir, düşündürebilir, kızdırabilir, veya iyi hissettirebilir. Ama bunların hepsinin ötesinde, bunlar –aynı diğer kaynaklar gibi– kötü kaynaklar olabilir ve bu yüzden tek başlarına algılarınızı değiştirmelerine fırsat vermemeniz gerekir. Ancak ve sadece başka kaynaklar tarafından da desteklendiğinde, kendi düşünce sisteminizde içselleştirdikten sonra inanınız lütfen herhangi bir kaynağa (ne yazık ki bu zaman alabilir, hemen ile hiçbir zaman arasındaki bir yolculuğa hazır olmak gerekir).

Eğer bunu yapamıyorsan ey insan, lütfen hiçbirine inanma!

Enfla(ma)syon

Bir ekonomik çerçevede, hizmet ve ürün fiyatlarının sabit ve düşük miktarda artışının (fiyatların hiç artmamasına, veya pek alışkın olmadığımız bir durum olan azalışına göre) tercih edilebilir olduğunu söyleyen uzmanlar var. Diğer yandan, bu artışın çok değişken ve yüksek miktarda olmasının zararları birçok düzlemde açık bir şekilde örnekleniyor: sosyal problemler, özellikle sabit/düşük gelirliilerin yaşadıkları zorluklar, piyasada yeterli kalite/miktarda ürün bulunamaması, stokçuluk, yatırımların azalması, ileriye yönelik plan yapmanın zorlaşması vb.

Ülkemizde de, bu tanım ele alındığında, ilk kısımda bahsedilen ideale zaman zaman yaklaştığımız dönemler olduysa da, çoğunlukla idealden hayli uzak noktalarda bulunduğumuz aşikâr. Dünya ölçeğinde, kronikleşmiş yüksek enflasyon denilince akla ilk gelen ülkelerden olmamız da acı verici. Enflasyonla büyüme, gelir dağılımı, hayat kalitesi, eğitim, sanayileşme, inovasyon, katma değeri yüksek üretim, işsizlik gibi alanların etkileşimi de bu yazının yazarının bilgisini aşılıyor. Ancak, çözülmesi gereken bir problemle karşı karşıya olduğumuz açık.

İşin kötüsü, enflasyondan bahsederken, daha önceki yazılarımda bahsettiğim sakınılması gereken problemler kümesinin bir üyesinden, yani zamanında çözülmezse yenilmez hâle gelip devleşen bir canavardan bahsettiğimizi düşünmek de herhâlde yanlış olmaz. Gerektiğinde uzun, gerektiğinde ise kısa vadeli çözümlerle, bu canavarın vücudumuzda açtığı yarayı tedavi etmemiz ve bizi tekrar yaralamasını önlememiz gerekiyor.

Zaman, yepyeni problemlerle sınavacak dünyayı ve ülkemizi (ör. pandemiler, çevre kirliliği, iklim değişikliği, nüfus artışı, çatışmalar). Ve bu sınavlar süresince, bir de enflasyonu düşünmek zorunda olmamak hepimiz için çok çok iyi olurdu!

Akıllı Sanayileşme

Bir “akıllı” furyasıdır yaşıyoruz çevremizde: akıllı telefon, akıllı tahta, akıllı televizyon, akıllı saat, akıllı süpürge... Elektroniklerin akıllılarının sayısı hızla artarken, insanların akıllılarının sayısının ne durumda olduğunu sizlerin takdirlerine bırakmak istiyorum.

Gelin devam edelim: akıllı sıfatını, muhakkak bu sıfatı hak eden kullanıcı ürünlerine vermenin ötesinde, başka başka sahalarda da görmek çok güzel olurdu değil mi?: akıllı eğitim, akıllı üretim, akıllı ulaşım ve belki de hedeflerin Everest’i, akıllı hayat. Her biri ayrı birer yazının konusu olabilecek derinlikte bu mevzulardan değil de, sanayileşmenin akıllı olmasından bahsedelim isterseniz şimdi.

Modern dünyada ihtiyaç duyulan ürün ve hizmetlere, gerekli kalite, miktar ve süreklilikle ulaşmanın yolu sanayileşmeden geçiyor artık. Dünyanın nüfusu şimdilerle karşılaştırılamayacak şekilde azken, ihtiyaçlar bu kadar çeşitli değilken, katma değer yaratmak için gerekli girdiler genellikle sadece akıl, azim ve bilek gücünden ibaret iken bugün anladığımız manada sanayileşmeye gerek yoktu belki. Ama artık nüfus çok, ihtiyaçlar her geçen gün artıyor ve verimli bir şekilde üretmek için belirtilenlerden çok çok daha fazlası gerekli: enerji, makine, lojistik, ham madde, iş gücü, planlama, finansman vb.

Sanayileşmenin bu elzemliği, bu değişim sürecini fütursuzca ve hoyratça tamamlamak zorunda olduğumuzu söylemiyor bize ama. İlgili bütçelerin, hacimlerin, her düzlemde harcanması gereken kaynakların yüksekliği sebebiyle, sıkça rastlanan hatalar sonrası “Bu şekilde olmamış, şu şekilde yeniden sanayileşelim” benzeri artçıl çözümler de

pek mantıklı olmuyor takdir edersiniz ki. Bu durumda, iki değil, gerekirse on iki kere düşünüp öyle hareket etmemiz gerekiyor şu soruları cevaplamaya çalışırken:

- Sanayileşme için ayrılacak kaynaklar, en verimli şekilde nerelerde değerlendirilir?
- Sanayileşmenin getireceği sosyal değişikliklere (ör. merkezlerde kontrolsüz nüfus artışı) karşı hazırlık yapıldı mı?
- Sanayileşme sonucu oluşabilecek çevre kirliliği için gerekli önlemler alındı mı?
- Sanayileşmenin zamanın ruhuna uygun şekilde evrilebilmesi için gerekli planlar hazırlandı mı, bu planlar uygulanıyor mu?

Bu sorulara doyurucu cevaplar bulmadan atacağımız her adım, yanlış, eksik, pahalı ve yetersiz olacak. Kaynaklarını en verimli şekilde kullanması gereken ülkelerden olduğumuzdan (bir taşla iki değil on iki kuş vurmamız gerektiğinden) aman dikkatli olalım, sanayileşmeyi de “sankileşmeye” çevirmeyelim.

Şehirleşme

Dünya nüfusunun büyük çoğunluğu şehirlerde yaşıyor artık. Bu durum, eğitime, sağlığa, eğlenceye ulaşım gibi alanlarda avantajlar sağlasa da, bazı önemli sorunları da beraberinde getiriyor. Örneğin, bir milyon kişiyi ancak kaldırabilecek bir altyapı kümesinin (yollar, kaldırımlar, parklar, su-elektrik-gaz-iletişim şebekeleri vb.) on milyon kişiye hizmet vermeye çalışmasının bir yerde tıkanacağını, bunun sürdürülebilir olmadığını kestirmek zor değil. Aynı anda, aynı yerde çok daha fazla insan bulunduğundan, o uzay-zaman noktasında oluşabilecek ve eski anlayışla “ufak” addedilebilecek problemler dahi büyük maliyetlere sebep olabiliyor artık.

Bu maliyetler, her zaman, yer yerde, toplumun her üyesinin karşılayabileceği düzeyde olmayabilir, aslında karşılamak zorunda da olmamalıdır. Mesela, kaldırımlar üzerine park etmiş araçlar yüzünden, pek emniyetli olmasa da yoldan yürümekle ben geçici bir çözüm bulabiliyorken, tekerlekli sandalye kullanan bir vatandaşımız ciddi sıkıntılar yaşayabilir. Elektriklerin beş saat için kesilmesi benim buzdolabımdaki bazı yiyeceklerin bozulması anlamına gelirken, evlerinde elektrikli cihazlara bağlı şekilde tıbbi bakım gören insanlarımız için ölümcül olabilir. Yolların araç trafiğini kaldıramayacak şekilde tıkanması sonucu, ben kaybolan zamanı ve harcadığım akaryakıt masrafını düşünürken, acil olarak bir sınava yetişmesi gereken öğrencilerimiz, hastaneye giden ambulans şoförleri vb. çok daha büyük mağduriyetler yaşarlar.

Bu ve benzeri tüm sıkıntıları, mağduriyetleri “bunlar hep şehirleşmenin sonucu işte, ne yapabiliriz ki” deyip

normalleştirmenin hiçbir tutarlı yanı yok. Bu tür bir kolayca kaçma, insani değil, ahlaki hiç değil, ve –dikkatinizi çekmek isterim ki– bazen suç bile teşkil edebiliyor.

Dolayısıyla, bir çözüm bulmamız gerekiyor. Şu sorular silsilesini düşünelim:

- İlgili servis/ürün sunucuları, yetkililer, olası kaza, hata, yanlışlık içerebilecek durumları daha oluşmadan önlemek için gerekli analizleri yapıp zamanında harekete geçiyorlar mı?
- Olasılık gerçeğe dönüştüğünde, uygun kanallardan bu olumsuzluktan etkilenecek kişilere bilgi veriliyor mu? Küçük bir problemin iletişimsizlik sonucu birçok büyük probleme dönüşmesi önlenabiliyor mu?
- Olumsuzluğun en kısa sürede, en düşük maliyetle giderilmesi sağlanıyor mu?
- Bu olumsuzluğun oluşması ve giderilmesi sürecinde öğrenilenler raporlanıp, analiz edilip, ilgili süreçler iyileştiriliyor mu?

Bu soruları sormak işin zor olan tarafı değil, cevapların doğru, hakkaniyetli, tam olarak elde edilmesi ve ilgili iyileştirici çalışmaların yapılması zor olan. Kolaya kaçmanın, gerekeni zamanında yapmamanın maliyetleri daha çok insanın, daha hızlı hayatlarla, daha çok düşünmesi ve daha çok çalışmasının gerekeceği önümüzdeki yüzyıllarda karşılanabilir olmayabilir. O yüzden, ödeyemeyeceğimiz faturalar gelmeden, aman dikkat!

Değerli

Belli standartları karşılayan her çalışma, her emek değerlidir. Bunun böyle olduğunu kariyerlerinin başlarındaki gençlerimize sürekli söylemek yapabileceğimiz en iyi şeylerdendir. Böyle böyle sebat etmeyi öğrenecekler hemen sonuç alamadıklarında. Çalmayacak, kopyalamayacak, aşırımayacak, bilakis güvenecekler yalnızca kendi akıl, kalp ve pazılarına. Işıltılar değil, başka şeyler arayacaklar yaptıklarında: iyilik, doğruluk, haklılık, vicdan ve mana!

Ne yapıyorlarsa güzel yapmayı, gelişigüzel yapmamayı, zamanın boşa akıp gitmesine seyirci kalmamayı, hayatlarının rotasını kendilerinin emekleriyle, sadece kendi terli elleriyle belirlemeyi isteyecekler bir süre sonra. Ancak o zaman hayatlarının gerçek hâkimi olabileceklerini hissedecek; yoldan, dağdan, ovoidan, güneşten ve fırtınadan korkmamayı bilecekler gururla.

Onlar giderken aydınlıklara, tırıs, rahvan, bazen de dört nala, biz övünçle bakacağız arkalarından, ki hepsi birlikte çekiyor olacaklar koca yurdu bir adım daha, doğruluğa, haklılığa, bize yakışana!

Kolaylık / Zorluk / Kural / Ceza

Başka insanlarla bir arada bulunuyoruz, köylerimizde, şehirlerimizde, okullarımızda, iş yerlerimizde vb. Tek başımıza değiliz yani, çoğu zaman ve çoğu yerde. Bu yüzden hareketlerimiz, neyi yapıp neyi yapmadığımız etkiliyor o başkalarını, pozitif (reji, buraya gülme sesi efekti verelim) veya negatif yönlerde. Kolay oldukları hâlde bile yapılması gerekenler yapılmayınca, zor oldukları hâllerde şaşıramıyor insan yapılmamasına. Bu probleme çözüm ararken “kurallar” diyoruz, evreka! Yazılı olanları, yazılı olmayanları geliveriyor aklımıza. Ama o kurallar bilinmezken, kimin uyup kimin uymadığı (ve de kimlerin uyuduğu) denetlenmezken, cezalar yokken veya çok azken, bir işe yaramıyor çözümümüz ve yollarda kalıyor yine gözümüz.

Ne yapmalı, ne etmeli? Şiire benzer bu yazıyı nasıl bitirmeli? Deneme böyle yazılır mı ki? Ya öğretsin biri bu mühendise edebiyatı, ya da alsın elinden ne olur kalemi ve kâğıdı!

Gerçekten Engelsiz Miyiz?

Engelli kelimesinin tanımı “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kimse” olarak verilmiş sözlükte. Bu tanımla, görme, duyma engelliler, tekerli sandalye kullanan vatandaşlarımız vb. kapsanmış oluyor.

Yalnız, bu dar tanımda engelli olmadığını düşündüğümüz kişilerin, engellilerin hayatlarını ne kadar düşündükleri, o hayatları mümkün olduğunca problemsiz hâle getirmeye çalışıp çalışmadıkları sorusu takılıyor kafama. “Böyle bir görevleri var mı?” sorusunu sorabilirsiniz elbette, bence en azından ellerinden geleni esirgememeliler toplumumuzun bu kesiminden. Bu görev, insanlık, yurttaşlık, komşuluk ve kardeşlik gereği olarak düşünölmeli öncelikle.

Ama engelsiz addettiğimiz bu kişilerin büyük çoğunluğunun, kendileri için kolaylıkla yerine getirilebilecek şeyleri bile yapmayıp (ör. aracını engelli rampasına park etmek yerine on metre ileriye park etmek, bisikletini kaldırım dışına taşımak yerine görme engelli yolu üzerine bırakmak vb.) engellilerin hayatlarını zorlaştırmaları, onların toplumsal aktivitelere olabildiğince rahat katılabilmelerini engellemeleri acı verici. Şehirlerimizi, köylerimizi, sokaklarımızı, binalarımızı, altyapının ve toplumsal süreçlerin engelli vatandaşlarımıza eziyet kaynaklarına dönüşmediği bir hâle getirmek zorundayız. Bunu yapmazsak, yukarıda verilen tanımdaki “toplumsal yaşama uyum sağlama” kısmını gerçek anlamda yerine getirmiş olmayacağız biz. Ve bu durumda, engellilerimizin yaşadıkları zorunlulukların, çıkmazların aksine, bilerek,

isteyerek, tembelliğimizden, düşüncesizliğimizden, hoyratlığımızdan kaynaklanan bizim bu “uyumsuzluk” engelimiz, engellilerimizin hayatlarını olması mümkün olandan daha zor, daha acı verici getirecek.

Özellikle birçok insanla bir arada yaşadığımız yerlerde ne olur düşünelim: başkasının hayatını kolaylaştıramıyorsa, bari daha da zorlaştırmayalım, buna hakkımız yok. Problemin parçası olmayalım, lütfen çözümün parçası olalım. Bu zor değil, birazcık düşünce yeterli.

Sınıflarımızın Sınıfları

Okullarda eğitim gören çocuklarımızın, gençlerimizin sınıflarındaki öğrenci sayılarında azalma mevcutsa da eğitim kalitesi için kolayca ölçülebilir olan bu değer hâlâ yeterince düşük değil. Kolayca ölçülmesi bu bağlamda tek metrik olduğunu göstermiyor elbette: öğretmen, öğrenci niteliği, eğitsel materyaller, diğer fiziksel şartlar vb. de önemli. Ama, tahmin ederim ki genelde, belirli bir konuda, belirli bir fiziki çevrede, 40 kişilik bir sınıftan alınacak ortalama eğitsel çıktının, 20 kişilik bir sınıftan alınacak olanın altında kalacağı yadsınamaz bir gerçek (ancak ilgili fark için nicel oran belirtmek zor olabilir).

Normal şartlar altında, küçük sınıflarda, öğretmenin daha az öğrenciyle hem sınıfta, hem de onların ödevlerini vb. değerlendirirken daha yakından ilgilenme potansiyelinin olması, sınıftaki gürültü seviyesinin azlığı, akıllı/eski usul tahtaya öğrencilerin yakınlığı... gibi sebepler bu değişimin sebepleri olabilir. Pedagoji uzmanları daha somut ve eğitim/öğretim sürecinin farklı düzlemlerine dokunan sebepler sıralayabilirler.

Avantajlara sahip küçük sınıfların da, daha fazla derslik, daha büyük okul binaları, daha fazla sayıda öğretmen, ders zamanı farklılaşması (ör. sabah, öğle, akşam) isterlerinin bir kombinasyonu ile başarılabileceği çok açık. Bu kombinasyonlardan bazıları yüksek maliyetli altyapı yatırımı/uzun süre/iş gücü planlaması gerektirirken bazıları daha ulaşılabilir olabilir. Bu analizi yapmak ve belli sürelerde – her öğretim yılı başında– yineleyip sınıf mevcutlarını azaltacak şekilde hareket ederek değişen şartlara uyum sağlamak, eğitimimizin en azından bu ölçütten (ki okullarımızın internet

sayfalarında da görünür hâldedir, veli ve öğrencilerin bir okulla ilgili olarak araştırdıkları ilk verilerdendir diye düşünüyorum) kaynaklanan sorunlarını gidermek adına mantıklı bir hamle olacaktır.

Gelin, sınıflarımızın *sınıflarının* olmasına izin vermeyelim. Coğrafi, idari, fiziksel kısıtlarla her sınıfımızı ör. 20 kişilik yapmak mantıklı, ekonomik veya sürdürülebilir olmayabilir. Ama bazı sınıflarımızın “50 kişilik”, bazılarının “40 kişilik”, bazılarının “30 kişilik” vb. şeklinde *sınıflanması* da çok iyi sonuçlar vermeyecek, bilakis ülkece ihtiyaç duyduğumuz, eğitimden sağlayabileceğimiz faydayı azaltacak, bunun lütfen farkında olalım.

Sokak Hayvanları

Herhangi bir problemin çözümü için gerekli olan tanımlar, kapsamlar, amaçlar, metotlar ve değerlendirmeler konusunda sorunlar yaşıyoruz nedense. Gelin biraz daha detaylandıralım bunu: Tanımları doğru yapmadığımızda, hedefi doğru belirleyemiyoruz. Kapsamı doğru oluşturmadığımızda, bulduğumuz çözüm ya eksik kalıyor veya aslında dokunulmaması, ellenmemesi gereken alanlara taşıyor. Amaçlar doğru belirlenmediğinde kalıcı çözüm oluşturamıyoruz. Metotları doğru seçmediğimizde, ya sonuç alamıyor, ya da verimsizliğe yol açıyoruz. Değerlendirmeleri doğru yapmadığımızda ise, süreçleri iyileştirmekten, hatalardan gerekli dersleri öğrenip onları bir daha tekrar etmeme güzelliğinden mahrum kalıyoruz.

Sokak hayvanları problemi/durumu/vaziyeti/mevhumu... (istediğiniz kelimeyi seçiniz) da bahsedilen bu kadarı paylaşan özellikler içeriyor ne yazık ki. Kapsam, amaç, tanım, yöntem, değerlendirme kakofonisi içinde, insanlar, hayvanlar, yetkili merciler çözümsüzlük çözümü içinde buluşmuş gibi görünüyorlar. Bu da, beklendiği üzere, kimseyi mutlu etmiyor, çoğunluğu da mutsuzlaştırıyor. İlgili “durumu” öncelikle nicel metriklerle analiz edip (ölçme safhası), tüm paydaşların katılımıyla tanım, kapsam, amaçları belirleyip, en verimli ve ekonomik metodları seçmemiz gerekiyor sürdürülebilir, çağa uygun, vicdani, insani, ahlaki çözümlere varabilmek için. Bu tür bir çözüm, şu anki çözümsüzlükten, ilgili tüm paydaşlar için çok daha iyi ve memnuniyet verici olma potansiyeline sahip.

Bazı fedakârlıklarla, hep birlikte yapabiliriz, bu potansiyeli gerçeğe dönüştürebiliriz: İnsanlar da hayvanlar da modern

çağın gerektirdiği, ülkemize yakışır şekilde var olabilirler, mutlu olabilirler. Buna çok ihtiyacımız var.

Çözüm için kafa yormadığımız her gün, çözümsüzlük derinleşecek, “her paydaş için memnuniyet verici”den vaz geçmek ve ne yazık ki “her paydaş için kötünün iyisi”ne razı olmak gerekecek. Bunu kimsenin –hayvanlar da dahil olmak üzere– istemediğini, hak etmediğini düşünmek istiyorum.

Paylaştığımız ortak alanlardaki diğer olası gelişim noktalarına cesurca ve güvenle ilerleyebilmek için gelin bu çözüme ulaşalım, bize iş birliğinin, karşılıklı anlayış ve saygının meyvesi olan bir örnek teşkil etmesini sağlayalım. Sizce de hepimiz bunu hak etmiyor muyuz?

Yenilenebilir Enerji

Çağımız insanının, içinde bulunduğumuz teknolojik ortamın olmazsa olmaz bir ihtiyacı, insani gelişmişlik endekslerinde de kullanılan bir terim: enerji. Daha çok, daha ucuza, daha temiz bir şekilde ve kesintisiz olarak kullanıcıya ulaştırılması için güneşi, rüzgârı, jeotermal ve su kaynaklarını kullanmanın fosil yakıtları (ör. kömür, petrol, doğal gaz) kullanmaya göre avantajları da var: karbon salınımının azaltılması, bunun küresel ısınmaya etkisinin bertaraf edilmesi, çevre kirliliğinin önlenmesi vb.

Ayrıca, enerji ihtiyacı olan insanlara çok uzaklardan (ör. devasa büyüklükteki, yüksek altyapı maliyetli termik santrallerden) elektrik enerjisini kablolar vasıtasıyla iletmenin verimli olmadığı, bunun değerli enerjinin bir kısmının kaybına neden olduğu, yerelde üretilip yerelde kullanılan enerjinin bu yönden de katma değer yaratacağı söyleniyor. Takdir edersiniz ki ölçek ekonomisi, ilgili regülasyonlar, emniyet tedbirleri vb. sebeplerle, yerel diye adlandırabileceğimiz her yerde birer termik santral kurmak olası değilken, yenilenebilir enerji üreteçlerini, kapasitelerine göre kullanıcıya yaklaştırmak ve ilgili kayıpları azaltmak mümkün.

Üstelik (yenilenemez) enerji kaynaklarını dışarıdan ithal etmek zorunda olmanın, cari açık, politik anlaşmazlık/çatışma durumlarında belirsizlik/ambargo, geleceğe yönelik sağlıklı plan yapamama gibi negatif yönleri olduğu da her geçen gün daha fazla ülke tarafından fark ediliyor. Bu yüzden, ilgili ülkeler enerji güvenliği, arz çeşitliliğinin artırılması, enerji tasarrufu konularında yoğun bir şekilde çalışıyorlar.

Ülkemizin de bu trendi yakalaması için yapmamız gerekenler var. Belki de en önemlilerinden biri, gerekli

yenilenemez–yenilenebilir altyapı dönüşümünü finanse etmek durumunda olan kullanıcıların belli –ve kullanılan kaynağa bağlı olarak değişken– bir süre için, enerji fiyatlarının artışı kabul etmesi. Bunun kolay olmadığını, özellikle vatandaş bütçesinden gittikçe daha fazla pay alan enerji faturalarının varlığında kısa vadede mantıksız görüldüğünün de farkındayım. Yalnız farkında olduğum bir diğer nokta, eğer miyopluğun uzakları görmemize engel olmasına izin verirsek, orta ve uzun vadede, “keşke yenilenebilir enerji kaynağı kullanımına çok daha önce başlasaydık” diyeceğimiz.

O gün geldiğinde, ben kendimi “yahu optik düzlemde zaten 5 numara miyopum yıllardır, elimden bir şey gelmezdi” deyip kandırabilirim, ama hepimizin böyle bir bahanesi olacak mı sizce?

Okuma Üzerine: Çip Taktırmadan Az Öncesi

Yeterince okumuyoruz. Öncelikle kitap geliyor insanın aklına ama, kitap formatında olmayan makale, rapor, patent vb. de okumuyoruz. Yazılı materyali, kâğıda basılı olmadan, yeni çağın da etkisiyle elektronik ortamda, monitörlerde, ekranlarda da okumuyoruz. Öğrenciyken de, gençken de, yaşlıyken de okumuyoruz. Paramız azken de okumuyoruz, çokken de okumuyoruz. Vaktimiz çokken de okumuyoruz, azken de okumuyoruz.

Okuma ile hangi konuda olursa olsun yazılmış olan hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz, yazarın görüşlerini (doğru veya yanlış) öğrenebileceğimiz, veya hoşça vakit geçirip iç dünyamıza yolculuk yapabileceğimizi ya bilmiyoruz, ya da bunlar ne yazık ki umurumuzda değil. Yüzyıllar öncesinden, başka kıtalardan, bambaşka konulardan haberdar olmanın biz fâniler için tek yolu şimdilik okumak. Alternatifler, örneğin telepati yoluyla veya beynimize çip taktırarak (filmlerde gösterildikten kaç sene sonra gerçekleşir acaba?) bunu sağlamak henüz mümkün değil. Ki bunlar gelecekte başarılsa bile, bu tür yöntemlerin eski usul okumanın yerini alıp alamayacağı da belli değil. Binlerce yıldır, nesiller boyunca, sadece alışkın olduğu beş duyu organıyla çevreyi algılamış insanın kendisi için yepyeni kanallardan gelen veriye ne kadar uyum sağlayabileceği tartışmalı. Bu durumda, uzun yıllardır bizimle olan ve görebildiğimiz kadarıyla gelecekte de bizimle birlikte olacak olan okuma etkinliğini göz ardı etmememiz gerekiyor.

Çağın getirdiklerini, ör. etkileşimli, sesli, görüntülü, dokunmalı, robotik, üç boyutlu gibi bilgi aktarımı yöntemlerini yerinde ve zamanında elbette kullanalım. Bu yenilikler,

ufkumuzu açabilir, bilgi aktarımı verimini artırabilir, fırsat eşitliği yaratabilir. Daha önce ekonomik, fiziki, coğrafi sebeplerden kapsam dışında bırakılmış olan vatandaşlarımıza (ör. merkezlerden uzakta yaşayanlar, engelliler) da gerektiği gibi ulaşılmasını sağlayabilir.

Ama çağın yeniliklerini, eskiden beri yapılagelen, sonuç verdiği de mekân ve zamandan bağımsız olarak ispatlanmış olan “eskileri” unutmak için bahane yapmayalım. Okumanın modası hiç geçmesin, lütfen gerektiği gibi okuyalım.

Deprem

Ağustos 1999, Kasım 1999, Mayıs 2003, Ekim 2011, Ocak 2020, Ekim 2020, Şubat 2023... Yakın geçmişimizdeki acı tarihler, sebep: deprem. Ülkemizin coğrafi olarak büyük bölümü ve nüfusumuzun çoğunluğu sürekli bir deprem riski altında. Binalarımızı, altyapılarımızı hızla dayanıklı hâle getirmek, deprem öncesi, sırası ve sonrasında yapılabilecekleri analiz etmek, iyileştirmek ve gerektiğinde uygulamak dışında yapabileceğimiz çok bir şey yok bu doğa olayına karşı ne yazık ki. Bu hazırlığın eğitim, yatırım, iş gücü/uzman yetiştirilmesi, denetleme/cezai yaptırım gibi düzlemlerde, eş güdüm içerisinde ilerlemesi gerekiyor sonuç alınabilmesi, riskin kabul edilebilir seviyelere çekilebilmesi için.

Tehlikenin ne kadar büyük olduğunu, ülkenin deprem haritasını, nüfus dağılımını, kritik tesis yerleşimlerini, finans, ticaret, sanayi ve lojistik merkezlerini katman katman incelediğimizde hemen fark etmek mümkün. Bilim insanlarının tahmin ettiği şiddetlerde olmaları durumunda, ülkemizin farklı farklı yerlerindeki birçok olası depremin yerel, bölge, ülke bazında büyük sorunlara yol açması ne yazık ki muhtemel görünüyor. Üstelik, dünya çapında sorunların (ör. iklim değişikliği, çevre kirliliği, kıtlık, kitlesel göçler, pandemiler, çatışmalar vb.) yaşanma olasılığının arttığı söylenen gelecek yıllarda karşılaştığımız depremlerin negatif etkilerinin bu sorunlar sebebiyle katlanarak artabileceğini tahmin etmek de zor değil. Bu negatif etkilerin tamamen yok edilmesinin devasa bütçeler ve çok uzun zaman gerektirebileceği gerçeği de önümüzde duruyor.

Kendimiz, ailemiz, şehrimiz, ülkemiz ve geleceğimiz için bu tür bir kâbusla karşılaşmamak adına elimizden ne geliyorsa

lütfen yapalım. Gerekli eğitim materyallerine ulaşmak çağın teknolojesi ile artık çok kolay: kendimizi, çevremizi mümkün olduğunca hazırlayalım. Yetkililerin uyarılarına kulak verelim, daha fazlasını yapmalarını muhakkak talep edelim, ama her şeyi başkalarından beklemeyelim.

Binalarımızı dayanıklı hâle getirme, yeniden yapma süreçlerinin yüksek, çok yüksek bütçeler gerektirdiğinin, hayatlarımızı zorlaştırdığının farkındayım. Keşke binalarımız ve altyapılarımız deprem gerçeği gerektiği gibi düşünülerek inşa edilseydi ve biz de bu ekonomik/sosyal yükü sırtlamak zorunda olmasaydık. Ama şikâyet etmek, görmezden gelmek ve atalet sorunumuzu çzmeyecek, bilakis yaşayabileceğimiz kayıpları artıracak. Kaybetmemek için, ne olur hemen harekete geçelim!

Deneyimlerin Kayıt Altına Alınması

Hayat bize birçok şey öğretiyor, dünyayla, hayatla, insanla ilgili. Bunlardan bir kısmı mutlu öğrenmeler, sevinçli ve umutlu, bir kısmı ise acı dolu ve korkutucu. Bu öğrendiklerimiz biz biz yapıyor, yoğuruyor, şekil veriyor. Ne yazık ki öğrendiklerimizi seçme şansımız da çoğu zaman olmuyor. Bu deneyim kümesinden kendimiz faydalanıyoruz ve bazen de çok yakın çevremizdekiler faydalanabiliyor. Yaptıklarımız, yapmadıklarımız, söylediklerimiz, söylemediklerimiz sadece bu küçük küme için ışık olabiliyor karanlıkta. Ama bundan daha ötesini istemek mümkün değil mi? Herhangi bir kişinin deneyimleri, söyleyecekleri sadece kendisi ve yakın çevresinde mi tüketilmeli? Neden daha geniş bir kitleye ulaşmasın ki, edinilmesi yıllar, bazen kahkahalar, ama çokça acılar alan yaşanmışlıklar?

Bunları yazarak kayıt altına almak çok yerinde bir öneri değil mi sizce? Her şeyi, ama her şeyi yazalım demiyorum, bu tür bir öneri ilgili kaynakların hoyratça kullanımı olurdu: ben kullandığım kurşun kalemin ucunu kalemtraşla belli bir şekilde açarak hem kırılmaz, hem de ince bir şekle varmayı öğrenmiş olabilirim mesela. Ama bu deneyim, dünyadaki herkesin mutlaka öğrenmesi gereken bir şey değil, çünkü öğrenilmese de çok bir kayıpları olmuyor insanların. Ancak, olası kazançları artırmak, kayıpları azaltmak mümkünse bazı mühim senaryolar için, neden faydalanamayalım milyarlarca insanın kolektif bilgisinden? Günümüzün teknolojisi buna imkân sağlıyor: nisbeten verimli ve kolay bir şekilde bu kayıt altına alma, düzeltme, saklama, kopyalama, iletme işlemleri yapılabilir artık.

Hepimizin, bazı temel şartları sağlamış şekilde söyleyeceklerinin, öğrendiklerinin, hikâyesinin duyulmaya, üzerinde düşünölmeye değeri olduğunu tahmin ediyorum.

Üstelik, farzedelim ki istediğimiz kadar kişiye (veya kimseye) ulaşamadı yazdıklarımız. Sadece bu bahsettiklerimi yazmış olmak bile, en azından kendimiz için, yeterince değerli bir ödöl, bir mutluluk kaynağı olamaz mı? Bu durum ölümsüzlüğü sağlayamayacak ama, biz sessiz diyarlara gittikten çok sonra dahi, bu diyarda sesimizin tekrar yankılanmasını –biz duyamayacak olsak da– sağlamaz mı?

Amatörlük: Her Zaman ve Her Yerde İyi Değildir

Amatörlüğün hoş görüldüğü, hatta teşvik edildiği zamanlar ve yerler bulunabilir. Şartlar bunu gerektirebilir veya profesyonelliğin kısıtlarının üretkenliği, inovasyonu boğduğu durumlar söz konusu olabilir. Ama bunların dışında, amatörlüğün zararlı olduğu, büyük felaketlere yol açabileceği, gelişimi törpüleyebileceği durumlar da var hayatlarımızda.

Sağlık, güvenlik, toplu ulaşım, gıda üretimi düzlemlerinde amatörlük kesinlikle tolere edilmemeli örneğin. İyi tanımlanmış süreçler, gerekli denetlemeler, gerekli şiddette cezai yaptırımlarla desteklenerek yürütülmeli, bu alanlarda göz ardı edilebilen küçük hataların büyük maliyetlere yol açabildiği hiç unutulmamalıdır. Bu maliyetlerden kaçınabilmek için, profesyonelliğin yılların deneyimi, öğrenilmiş dersler ve kapsamlı analizler sonucu geliştirmiş olduğu bilgi birikiminden muhakkak faydalanılmalıdır.

Akademi de bu alanlar arasında sayılabilir. Gençlerimizi eğittiğimiz kurumların, özellikle lisans ve üstü seviyelerde amatörlükle yan yana gelmesi mantıksız: çünkü yeni çağın, geleceğin profesyonellerini, amatörlükle yetiştirmek artık mümkün değil. Üniversitelerimiz ve ilgili diğer kurumlarımız, kapılarından giren herkese sundukları ortamlarda, tüm süreçlerinde düşünülmüşlüğü, analiz edilmişliğin, profesyonelliğin yansımalarını göstermeliler ki, bunların faydaları anlaşılsın. Bu faydaların, akademiden başarıyla ayrılan insanların iş hayatlarında da –hangi alanda olursa olsun– bulunmasını beklemek için mantıklı bir öncül değil midir bu?

Gençlerimizin dünyadaki akranlarıyla yarışabilmesi, onları geçebilmesi, yüksek katma değerli üretim yapabilmeleri,

ihracatımızı artırabilmeleri, ÷lkemizi daha ileriye taşıyabilmeleri (ne güzel bir liste değil mi?) için gerekli olduğunda profesyonellikle tanışmalarını sağlamalıyız. “Ağaç yaşken eğilir” diyen atalarımız yanlış söylemiş olamazlar değil mi?

Kaynakların Değişimi

Ülkelerin önem verdikleri, gelir kazanmak için, politik arenada güç kazanmak için kullanabilecekleri kaynaklar zamanla değişiyor. Dünyanın farklı yerlerinde, farklı tarihlerde önemli addedilen, uğruna yıllar süren savaşlar çıkarılan bazı kaynaklar önemini yitiriyor, daha önce üzerinde hiç düşünülmemeyen kaynakların kontrolü için ise mücadele ediliyor. Bazı kaynaklar (ör. eğitilmiş insan gücü) bu değişimden çok etkilenmiyor, önemini sürdürüyor ve sürdüreceği gibi de görünüyor (milyarlarca insansı robot yetenek ve bilgileriyle bizi önemsiz hâle getirene kadar).

Petrol hâlâ çok önemli olsa da, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artması, elektrikli araçların yaygınlaşması gibi sebeplerle eskisi kadar elzem olmayabilir örneğin. Kömür, doğal gaz gibi fosil yakıtlar, jeotermal enerji karşısında alternatifsiz değil artık. Sadece nüfus çokluğu, diğer sıfatlarla (ör. eğitilmiş, çalışkan, deneyimli) bezenmiş değilse yeterli olmuyor artık gelişme için.

Bazı yer altı kaynaklarının (demir, bakır, gümüş, alüminyum, platin, titanyum, rodyum gibi) alışılmış olanlardan ziyade yeni teknolojik süreçlerde (katalitik dönüştürücüler, hidrojen depolama, güneş enerjisi panelleri vb.) kullanımlarına göre de piyasa fiyatları belirleniyor artık. Elektrik enerjisinin depolandığı akü ve bataryalarda kullanılan nadir toprak elementlerine hükmedebilmek için planlar yapılıyor, altyapılar oluşturuluyor.

Yeterli miktarda, temiz, kontrol edilebilen su kaynakları hâlâ çok önemli tarımda ve doğrudan insanlar tarafından kullanım için. Bu da yakın zamanda değişecek gibi görünmüyor, gıda yetiştirme ve insan fizyolojisinde devrim

niteliğinde değişimler olmazsa (olmaması belki bizim için daha iyidir, bilim kurgu filmleri pek güzel şeyler vadetmiyor bu konuda).

Kirlenmemiş çevre de gittikçe önem kazanıyor: insanların mutlu ve sağlıklı yaşayabilecekleri coğrafyalar, sanayileşme, vurdumduymazlık, denetimsizlik gibi sebeplerle zehir yuvasına dönüşmüş yerlerden kat be kat değerli.

Belki çok ileride, uzaya geniş ölçekli seyahat mümkün hâle geldiğinde, bunu mümkün kılan materyallere, enerji kaynaklarına, lojistik ağına, fırlatma rampalarına sahip olmak önem kazanacak (bunlara sahip olmayanlar da ne yazık ki güneşimiz tarafından yutulmayı bekleyecek). O zamana kadar, dinamik olarak değişen bu kaynak satrancında elimizdekileri, diğerlerinin elindekileri bilip, her hamlemizi akıllıca, geleceği düşünerek yapmak zorundayız. Mat olmak istemeyiz değil mi?

Öz Güvene Güvenmek

İnsanlarda öz güven normal şartlar altında gerekli bir haslet olarak düşünülür. Bu kendine güvenme duygusu, insanı ataletten harekete geçirebilir, sebat etmesini, zorluklarla karşılaşsa bile sonuç almasını sağlayabilir. Fakat tek başına, her zaman ve her durumda şartsız bir şekilde kendine güvenme, diğer özelliklerle desteklenmediği sürece, iş bilmezlik, hoyratlık olarak da gösterebilir kendini.

Gerekli zaman ve gerekli yerde öz güveni desteklemesi gereken özelliklerden biri çalışkanlıktır mesela. Herhangi bir çalışmayı ortaya koymadan sonuç alınabilen, başarılı olunabilen, sadece öz güvenle öne geçilebilen durumlar muhakkak vardır ama bu az rastlanır durumların dışında çalışma, sabretme, yılmama elzemdir öz güvenin getirisini somutlaştırabilmek için. Daha önce yapılmışlara veya bir sebepten başarılı olamamışlara saygı duymak da doğru perspektifi yakalamak için gereklidir, önceki bilgi birikimini ileriye taşımak, hatalardan/eksikliklerden ders almak, yani tekerleği yeniden keşfederek zaman kaybetmemek için. Bazı şeyleri bilmediğini bilmek (bunu mertçe kabullenebilmek), gerekli efor sarf edildikten sonra bilir duruma geçebilmek için en önemli şarttır bu bağlamda.

Bazı insanlarda öz güvenleri de olabilseydi sonuç alabilecekleri, başarılı olabilecekleri ışığı görüyorum bazen, yukarıda bahsedilen diğer şartları çoktan sağlamış durumdalar çünkü. Bazı insanlarda da tam ters şekilde içi bomboş bir öz güven görüyorum, hiçbir sonuca varmayan, yeteneklerle, davranışlarla desteklenmeyen, hak edilmeyen. Ne diyeyim, ilk gruptakilere bolca öz güven, ikinci gruptakilere ise birazcık feraset diliyorum ben!

Trafikte Hatalar/Yanlışlar

Trafikte ve araçlar söz konusu olduğunda kesinlikle yapılmaması gereken hareketler var. Bunların ehliyet sınavları öncesinde öğrenildiği, gerekli işaret ve işaretçilerle desteklendiği, veya sağduyu ve mantık çerçevesinde düşünüldüğünde kolayca bulunabildiği kabulü ne yazık ki her gün karşılaştığımız problemlerin azalmasını sağlamıyor.

İlgili olumsuz davranışlar, can kaybı, yaralanma, maddi hasarlı kaza, iş gücü kaybı, trafik sıkışıklığı, sigorta maliyetlerinin artışı, milli servet kaybı gibi birçok düzlemde büyük zararlar veriyor toplumumuza. Bu yüzden, gelin bu yazıda bunları listeleyelim. Belli mi olur, bu liste bir yerlerde, bir zaman sonra, ilgili problemlerin azalmasına azıcık da olsa yardımcı olur belki:

1. Yol, iklim, yük, araç, yaya şartlarını da dikkate alacak şekilde emniyetli sürüşü sağlayacak hızın üzerinde araç kullanılmaz.
2. Araçlar arasında yeterli takip ve fren mesafesi bırakılmadan yol alınmaz.
3. Kırmızı ışıktaki geçilmez.
4. Yolda/şeritte izin verilen yönün tersi yönde veya geri gidilmez.
5. Araç kavşaklarda, ışıklarda, ilerleyebilecek diğerlerini bloke edecek şekilde park edilmez, bu şekilde durulmaz.
6. Uykusuz, yorgun vb. hâldeyken, araçta teknik bozukluk/aksaklık (ör. fren, ışık, lastiklerde) varken araç kullanılmaz.
7. Dönel ve diğer kavşaklarda, geçiş önceliği kuralı umursanmadan hareket edilmez.

8. Yaya geçidi, okul geçidi, hastane çevresi gibi yerlerde, çocukların, yaşlıların, engellilerin, bisikletlilerin bulunduğu muhitlerde dikkatsizce araç kullanılmaz.
9. Yayalara geçiş üstünlüğü ve emniyetli hareket olanağı sağlamadan araç kullanılmaz.
10. Hatalı sollama yapılmaz, geçiş kurallarına uymamazlık edilmez.
11. Sürekli ayna ve çevre kontrolü yapmadan araç kullanılmaz.
12. Araçlar kaldırımlara, engelli rampalarına, yaya geçitlerine veya yol üzerine diğer araçları ve yayaları engelleyecek, görüşlerini kısıtlayacak şekilde park edilmez, bu şekilde duraklama yapılmaz.
13. Yolcu indirme–bindirme kurallarını hiçe sayarak araç kullanılmaz.
14. Ambulans, itfaiye, polis, onarım, altyapı vb. araçlarının geçişini, görevlerini ifa etmelerini engelleyecek şekilde araç park edilmez, araç kullanılmaz.
15. Emniyet şeritlerinde araç kullanılmaz.
16. Çevredeki yaya, bisiklet, motosiklet, araç vb. faktörleri dikkate alınmadan araç kapıları açılmaz.
17. Kaldırımlar üzerinde motorlu araç kullanılmaz.
18. Duraklama veya park etme yasağı bulunan yerlerde duraklama yapılmaz, araç park edilmez. Kaza, arıza vb. zorunlu hâllerde, araç üzerinde/çevresinde gerekli emniyet tedbirleri alınmadan araç terk edilmez.
19. Trafik işaretlerine, ışıklarına, levhalarına vb. zarar verilmez, bunların görülmelerini engelleyecek davranışlarda bulunulmaz.

20. İlgili sınıflandırmaya sahip değilken, engelli, aile, güvenlik, servis, sağlık vb. araçlarına ait yerlere araç park edilmez.
21. Gece vakti, iklim koşullarının (ör. sis), yol koşullarının (ör. tünel, alt geçit) gerektirdiği tüm hâllerde ön farlar/arka ışıklar çalışmaz durumdayken araç kullanılmaz.
22. Okul taşıtları “DUR” işaretini yakmışlarsa durmadan, çevreyi kontrol etmeden taşıtın çevresinden geçilmez.
23. Araç hızın, diğer araçların hızının, ilgili kanunun, işaret ve işaretçilerin gösterdiği şeritler dışında kullanılmaz.
24. Grup hâlinde araç kullanırken, arada takip mesafesi bırakılmadan araç kullanılmaz.
25. Şerit değiştirme haricinde, şerit çizgisinin üzerinden geçilmez, şerit ortalanmadan araç kullanılmaz.
26. Kaza sonrası, kullanılan araç kaynaklı bir durum sebebiyle trafik emniyeti tehlikeye girmişse (ör. yola motor yağı, akaryakıt, yük, çöp, araç parçası dökülmesi/düşmesi) bunlar uygun şekilde bertaraf edilip, yoldan uzaklaştırılıp güvenlik sağlanmadan ortam terk edilmez.
27. Sağa veya sola dönüş için bekleme yapan araçların şeritleri dışından önlerine geçilmez.
28. Araçtaki ışık, korna, müzik, egzoz sistemleri diğer sürücü ve yayaları rahatsız edecek, onların dikkatlerini dağıtacak şekilde araç kullanılmaz.
29. Hareket hâlindeki ağır vasıtaların kör noktalarından araçla trafik güvenliğini tehlikeye atacak hız ve şekilde geçilmez.
30. İlgili yol için kısıtlanmış sınıftan bir araçla (traktör, iş makinesi, kamyon, tır, bisiklet, skuter vb.) yol alınmaz.

31. Araçtan dışarıya çöp veya herhangi bir nesne atılmaz/dökülmez.
32. Şerit değiştirme/dönüş öncesi gerekli zaman öncesinden sinyal verilmeden araç kullanılmaz.
33. Kavşaklara yaklaşırken yavaşlamadan araç kullanılmaz.
34. Ani şekilde, birden fazla şerit değiştirilmez.
35. Halka açık yollara ehliyetsiz veya sürüş deneyimi olmaksızın çıkılmaz.
36. Araçta sınıfına/şartlara uygun olarak bulunması zorunlu evrak, ekipman (yangın söndürücü, ilk yardım malzemeleri, çekme halatı, takoz, zincir, reflektör vb.) olmaksızın araç kullanılmaz.
37. Araç, birden fazla park yerini işgal edecek şekilde park edilmez.
38. Aracın egzoz, akü, batarya, transmisyon, klima, radyatör vb. sistemlerinden insanlara, yola, diğer taşıtlara zarar verecek şekilde, çevreyi kirletici gaz, parçacık, sıvı vb. salınarak yol alınmaz.
39. Araçta gerekli yetkilendirme, ekipman, sürücü eğitimi vb. olmadan yanıcı, patlayıcı, zehirli, aşındırıcı, hastalık yapıcı, radyoaktif özelliklere sahip madde taşınmaz.
40. Taşınan tüm insanlar için araç sınıfına uygun emniyet tedbirleri alınmadan (ör. emniyet kemersiz, kasksız, dizliksiz, montsuz) araç kullanılmaz.
41. Araç içindeki radyo, ses/görüntü sistemleri, telefon gibi ekipmanla dikkat dağıtacak şekil ve sürede ilgilenerek araç kullanılmaz.
42. Araç üzerinde emniyetli sürüşü imkânsız kılacak şekilde modifikasyon yapılmış hâlde yol alınmaz.
43. Plakasız, plakalar görülmez/okunmaz şekilde araç kullanılmaz.

44. Zorunlu araç muayenesi, trafik sigortası vb. yaptırılmadan/zamanında yenilenmeden araç kullanılmaz.
45. Çevre görüşünü engelleyecek şekilde kirli, koyu renkte filmli, kırık vb. camlarla yol alınmaz.
46. Araçla kapasitenin üstünde, genişlik, yükseklik, uzunluğu izin verilenin üzerinde artırarak, gerekli bağlama, örtme, sıkıştırma, kilitleme, işaretleme vb. yapılmadan yük taşınmaz.
47. Araçta üretici tarafından belirtilen yerler/koltuklar dışında yolcu taşınmaz.
48. Ekonomik ömrünü tamamlamış akü, batarya, balata, motor yağı, katalitik konvertör, yedek parça vb. kontrolsüz şekilde çevreye bırakılmaz, bunlar uygun şekilde bertaraf edilir/geri dönüştürme sistemine verilir.
49. Araçta kanunen izin verilen, araç üreticisi direktiflerine uygun evsaf dışında yakıt kullanılmaz.
50. ...
51. ...
52. ...

Sizler de kendi önerilerinizi bu listeye eklemeyi istemez misiniz? Problemlerin azaldığını hep beraber görebilmek dileğiyle!

Zamanımızı Harcadığımız Şeyler

Kişisel olarak zaman harcadığımız şeyleri her zaman kontrol etme şansımız olmuyor. İsteklerimiz dışında da trafikte, toplantılarda, alışveriş süresince, kurumlarda vb. zaman kaybedebiliyoruz. Bu kayıpları, uyku, yemek, dinlenme sürelerimizden bir süreliğine kısıntı yaparak telafi edebiliyoruz bazen. Bunun mümkün olmadığı diğer zamanlarda ise, o kaybedilen zamanı, o zamanda yapabileceklerimizi, yani zamanın maliyetini düşünmek, gelecekteki olası maliyetleri azaltmaya yardımcı oluyor sıklıkla, verimliliğin kapılarını aralıyor. “Yola 20 dakika erken çıkarsam işe 50 dakika erken varıyorum”, “Alışverişin tümünü bir noktadan yaparsam, 30 dakikalık işi 10 dakikada hallediyorum” gibi çıkarımlar bu tür bir analizin olumlu sonuçları oluyor.

Aynı insanlar gibi, kurumlar, toplumlar ve ülkeler de zamanlarını boşa harcayabiliyorlar. Eski çağlarda bunun negatif etkileri görülse de, zamanın çok hızlı aktığı –fiziksel olarak bu mümkün değil ama ne güzel bir betimleme– günümüzde ve gelecekte bu tür kayıpların maliyetleri çok daha fazla oluyor/olacak. Bu maliyetleri azaltmak da kişisel bağlamda yukarıda verilen örneklerdeki gibi kolay değil: onları azaltma denemeleri da başka başka maliyetler çıkarıyor karşımıza.

Kurumlarımızın, toplumumuzun, ülkemizin bu kayıpları yaşamaması için, zamanlarını, enerjilerini nerelere harcadıklarını ve nerelere harcamadıklarını çok iyi analiz ve kontrol etmemiz gerekiyor. Atalet, ölçüm/değerlendirme eksikliği, bilimsellikten uzaklaşma ne yazık ki gelişmekte olan bu varlıklarımızın ileriye hızla atılmaları için gerekli ivmeyi törpülüyor, yine zaman kayıpları doğuracak kısır döngülere neden oluyor.

Gün dünyanın her yerinde –iyi ki– 24 saat ama, kendimiz ve çevremiz gerçekten de 24 saatlik, her dakikanın hakkını vererek mi yaşıyoruz diye sormalıyız kendimize.

Daha ötesinde, bu soruyu hep birlikte kurumlarımız, toplumumuz, ülkemiz için de sorup, dürüstçe cevaplayıp, gerekli değişimleri yaptığımız günlerde, 25. saatlerde görüşebilmek umuduyla!

Su Hazinesi

Henüz suya bir hazine gözüyle bakmıyoruz, ama bakmalıyız belki de. Tarım, hayvancılık, insan için kullanım, sanayide, temizlik vb. için kullanım derken yaşamımızın her anına dokunuyor su ihtiyacımız. Dünyadaki toplam su varlığının sadece %3'ünün tatlı su dediğimiz az miktarda çözünmüş tuz içeren sınıftan olduğu, bunların da büyük kısmının buzullarda ve kutuplarda (şimdilik) donmuş vaziyette olduğunu düşünürsek analiz perpektifimizi oturtmuş oluruz tahminimce. Dünya yüzeyinin %71'ini kaplayan, çoğunlukla deniz ve okyanuslardaki tuzlu suyu tatlı suya çevirmenin ekonomik, her zaman ve yerde uygulanabilir, çevreyi kirletmeyen, yeterli hacimlere ulaşabilen bir çözümünü de henüz bulamadığımızdan, tatlı su kaynaklarıyla baş başayız daha uzun bir süre boyunca.

Kullandığımız suyu onun çevrimden geçip tekrar kaynak oluşturma hızından daha hızlı kullanıp, daha hızlı kirletince de bizler hacmi belirli/kısıtlı bir havuza gittikçe daha fazla musluk bağlamış oluyoruz aslında. Ortaokul matematik problemlerinde genelde bir veya daha fazla musluk su akıtırken, diğer musluklar da suyu boşaltırlardı bir havuzdan. Hiçbir musluk o havuza su eklemezken, ama boşaltan muslukların sayı ve kapasiteleri günden güne artarken sonuçta nereye varacağımızı kestirmek çok zor değil.

Henüz kullanma şansımızın olmadığı, su çevrimine henüz girememiş donmuş tatlı su kaynaklarının da, küresel ısınma kaynaklı olarak çözünüp tuzlu suya karışmaları (uzmanların uyardığı deniz seviyesi yükselmesi ve ortaya çıkabilecek yepyeni salgın hastalıklar gibi felaketlere ek olarak) başka bir problem gelecek adına iç karartıcı olan.

Çözüm ne yazık ki çok kolay değil. Evlerimizdeki su kullanımımızı kişisel olarak kısıtlamamız tabii ki faydalı, ancak büyük ihtimalle bu yeterli olmayacak. Tarım, hayvancılık, sanayide su kullanımını çok daha verimli hâle getirmemiz gerekiyor, tüm dünya ve ülkemiz nüfusu –ve dolayısıyla su ihtiyacı– hızla artarken susuz kalmak istemiyorsak. Küresel ısınma, çevre kirliliği gibi faktörler de kullanılabilecek su kaynaklarını azaltma, kullanılamaz hâle getirme potansiyeli taşıyor orta ve uzun vadede.

Getirene “Su gibi aziz ol” dedirten anlayışın kıymet bilirliliğini hiç kaybetmememiz dileğiyle!

Zeytin

Dünyadaki üretimde miktar bakımından ilk beşte olduğumuz bir zenginliğimiz zeytin. Çıkarılan zeytinyağı ve sofralık olarak sofralarımızda, kozmetik sektöründe, çekirdeği yakıt olarak, odunu ağaç işlerinde vb. değerlendiriliyor. Ağaçlarının yetiştirildiği yeri güzelleştirmesi, erozyona karşı faydaları da cabası. Uygun bakımla/budamayla yüzlerce yıl verimli olmaları, geleceğe giderken kaybolmamamızı sağlayıp bizi geçmişe bağlamaları da bize sağladıkları diğer önemli ayrıcalıklardan.

Ama yeterince faydalanamıyoruz bu zenginlikten. Dünya ölçeğinde markalaşma, trendleşme, popülerleşme, ürünleştirme süreçlerinde gidecek çok yolumuz var ne yazık ki. Böyle olunca, üretimleri bizimkinden az ülkeler dahi, bu kaynaktan ihracat/turizm vb. kanallarıyla daha fazla gelir elde edebiliyor, dünya piyasasına kendi çıkarlarına uygun olacak şekilde yön verebiliyorlar. Ürünü ham şekilde ihraç edip, işlenmiş, dönüşmüş, markalaşmış ve hayli pahalılaşmış olarak geri almak da hayli üzücü.

Bu kaynağı alışılmış Akdeniz havzası dışında, örneğin Uzak Doğu'da da verimli bir şekilde yetiştirmeye çalışıyor bazı ülkeler, özellikle sağlıkla ilgili avantajları duyuldukça. Yani, gelecekte daha acımasız bir rekabetle başa çıkmak durumunda olacağız bu kaynaktan daha fazla katma değer üretmeye çalışırken. Toplumların değişen tercihleri, ekonomik güçleri, medya etkisi, standartlaşma, lojistik gibi karmaşık ilişkiler arasında üreticimizi, tesislerimizi, ülkemizi en iyi noktada konuşturamamız gerekiyor bu mücadelede.

“Zeytin dalı uzatmak”, “Bağ babadan, zeytin dededen kalmalı” gibi deyim ve atasözlerimize de (barış ve sabır gibi iki

güzel fona ev sahipliği yapan) konu olmuş bu mucizeyi en iyi şekilde değerlendirmeye, korumaya çalışalım. Bizim göremeyeceğimiz binyıllarda da insanımıza, ülkemize, dünyamıza mutluluk, sağlık, gönenç getirmesi için gayret gösterelim. Geçmiş nesillerin emekleri ve gelecek nesillerin haklarına ancak bu şekilde saygı göstermiş olmaz mıyız sizce?

Toplumda Sürekli Eğitim/Bilgilendirme için Bir Öneri

Bilgi edinme mecraları başkalaştı: eskiden mahalle meydanında, misafirliklerde, fiziksel toplantılarda, tarla çevresinde, basılı gazetelerden, radyodan vb. edindiğimiz bilgileri artık büyük oranda internetten, sosyal medya aracılığıyla, sanal toplantılarla, cep telefonu mesajlarıyla vb. alabiliyoruz. Yeni çağın bu olanakları, daha düşük maliyetle, anında, çok daha fazla kişiye ve hatasızca bilgi iletimini mümkün kılıyor. Bu tür avantajların sosyal getirileri (ve bazen de götürüleri) konusunda daha sonra detaylıca bir yazı yazmaya söz verip, bu yazıda sürekli eğitim/bilgilendirme için televizyonlarla koordine bir şekilde yepyeni bir süreç yürütülemez mi gelin birlikte düşünelim:

Kamu spotu yayınlarına denk gelmişsinizdir televizyonda. Çeşitli kurum/kuruluşların kamuya duyurulması gereken bilgileri paylaştıkları kısa videolar bunlar. Ve kişisel tahminlerime göre, parasal ve zamansal maliyetlerinin fevkinde, çok fazla yarar üreten, katma değer oluşturan dakikalardan oluştuklarını düşünüyorum.

İlgili mecraıı takip etmekte olan herkese, aynı anda, hem görsel hem de sesli bir şekilde, geniş bir arayüzden ulaşmanın tek yolu hâlâ televizyonlar. Popülerlikleri azalsa da, çoğumuz günümüzün bir kısmında şekli, büyüklüğü, “akıllı”lığı –ve de fiyatı– geçmişe göre evrilmiş bu cihazların karşısında bulunuyoruz, bazen birkaç dakika, bazen de birkaç saat. Üstelik, bu karşılaşma sadece kendi evlerimizde değil, alışveriş merkezi, kuaför, oto servisi gibi yerlerde de vuku buluyor. Bu özelliklere sahip bir mecraıı, kamu spotlarının hem içerik sınıflarını, hem de yayın sürelerini artırarak daha verimli bir şekilde kullanamaz mıyız sizce?

Örneğin trafik kurallarının, onlara uyulmaması durumunda karşılaşılan maliyetlerle –can, mal, zaman kaybı vb.– birlikte sunulduğu, çevre kirliliğinin etkilerinin anlatıldığı, vatandaşların sosyal hak ve yükümlüklerinin farklı düzlemler için (ör. adalet, eğitim, vergi, savunma, sağlık, istihdam) duyurulduğu, doyurucu bilgi içeren, etkili olabilmesi için yeterli kritik kütleye (süre, içerik, planlama, analiz bağlamında) erişmiş yayınlar çok faydalı olmaz mı? Bu yayınlarla, ilgili düzlemlerdeki bilgi eksikliğinden kaynaklanan tüm sorunların hepsinin çözüleceğini düşünmek safça bir yaklaşım olur, ama bir kısmının bile çözülmesi yeterli gelmez mi? Çünkü vatandaşlara bu şekilde ulaşmanın maliyeti, içerik hazırlama dışında, ilgili yayıncılar için örneğin günde beş dakikalık reklam gelirinden mahrum kalmak olabilir. Ancak bu maliyet, toplumun kısa–orta–uzun vadeli kazancıyla bir şekilde sübvansedilebilir kanaatindeyim.

Bu yayınların, her gün yaklaşık aynı saatlerde (ör. 18:00-22:00 arası), tüm televizyon yayınlarında aynı günler için aynı içerikle bezeli olacak şekilde, dinamik bir şekilde kurgulanıp kamuya sunulması, daha fazla bilgi için başvurulacak kurum/adres/telefon/web sayfası vb. bilgileriyle birlikte zenginleştirilmesi ile çocuklar, gençler, yetişkinler ve yaşlılar için çok etkili bir sürekli eğitim/bilgilendirme kanalı oluşturmuş oluruz. Tekrarlar ile pekiştirme ve animasyon, klip, röportaj gibi ilgi çekici/hatırdaki kalıcı yöntemlerin kullanılması ile yaşadığımız sorunların önce kamuoyu farkındalığını artırmak, sonra da çözümleri yolunda adım atmak için çok iyi başlangıç noktaları bulabiliriz diye düşünüyorum.

İlgili süreçlerdeki değişiklikleri (ve yarattığı pozitif etkileri) görebilmemiz dileğiyle!

Hamster Moka

Bu küçücük canlı evimizde bir süredir. Çok eskiden ailesi, asıl memleketi olan çöllerden gelmiş. Çarkta dönmeyi bir türlü öğrenmedi: tahtası, metali, plastiği, ufağı, büyüğü derken biraz masraf da ettirdi. Geceleri dolanıyor kafesinde, gündüzleri uyuyor yorganının içinde, biz insanların tam tersine. Mutlu görünüyor maması, suyu yerindeyken. Pek fazla bir şey de istemiyor, ama çok seviliyor, sevildiğini de biliyor hem. Tünelinde uyuyakalıyor bazen, korkutuyor bizi. Bir müddet sonra uyanıyor, geliyor kafesinden su içme sesi.

Yemek seçiyor ufacık hâliyle: tabağında hep yeşil renklisini bırakıyor, sokaktaki güvercinlere kısımetlerini yolluyor kendi bilmesede. Kum havuzu var temizlenmesi için, birçok insandan temiz olduğuna da bahse girerim kendisinin.

Bilemiyorum gerçekten mutlu mudur iki karışık kafesinde, ama o da bilmez ki bizler de aslında kafeslerdeyiz, onunkinden azıcık daha büyük olsalar bile!

Denemeye Devam Mı? – Son Söz – Epilog

Denemelerden oluşan kitaplar serisinin (umarım) bu ilk üyesinde, çeşitli konulardan, yazmaya daha alışkın olduğum konferans bildirisi, dergi makalesi vb. akademik kaynakların kısıtlarına tabi olmadan bahsetme şansı buldum (o kısıtların bazen zorlayıcı olsa da belli bir bütünlüğü/disiplini/yol haritasını sağlamada ne kadar faydalı olduklarını da bu süreçte fark ettim).

Benim için gerçekten de bir denemeydi. Gözden kaçmış hatalar, eksiklikler için değerli okuyucunun affına sığınmak isterim. Umarım okunmaya değer bir kitap olur; serinin ikinci, üçüncü... kitaplarını hazırlamam için de beni teşvik eder.

Bu umudum, heyhat, gerçekleşmezse ve yazarın bu denemesinin pek de başarılı sonuçlanmadığı düşünüyor olsanız bile, lütfen bu sizleri farklı farklı düzlemlerdeki kendi denemelerinizden hiç vazgeçirmesin. Daha iyiye, daha güzele, daha doğruya, daha haklıya ulaşabilmek için, ısrarla denemeye devam edin!

